

คำชี้แจง

วินัยมุขเล่ม ๓ ซึ่งใช้เป็นหลักสูตรนักเรียนชั้นเอก มีข้อควร
จดจำอยู่มาก นักเรียนชั้นนี้ต้องพยายามหาวิธีจดจำเพื่อเข้าสอบได้ประ-
จำปี ก็วิธีที่สะดวกนั้น คือ มีหนังสืออุปกรณ์คัดข้อสำคัญไว้ท่องบ่น
อีกส่วนหนึ่ง มหามกุฏราชวิทยาลัยปรารถนาจะให้ความอุปการะแก่
นักเรียนตามสามารถที่จะทำได้ จึงคิดจัดการให้มีหนังสืออย่างนี้ขึ้น

ข้าพเจ้าได้ปรารถนาความข้อนี้อะพระมหาพิน ชุตินุชโร ป.ธ. ๓ วัด
สามพระยา ก็พอดีมีหนังสือที่ท่านเรียบเรียงไว้ทดลองเป็นผลดีแล้ว
และท่านยินดีกลิขสิทธิ์ให้แก่มหามกุฏราชวิทยาลัย ข้าพเจ้าพิจารณา
แล้วเห็นว่า หนังสือนี้เรียบเรียงดี สมควรพิมพ์ให้นักเรียนใช้เป็น
แบบประกอบการเรียนได้ จึงตกลงให้จัดการพิมพ์ขึ้นเป็นสมบัติของ
มหามกุฏราชวิทยาลัยต่อไป

ข้าพเจ้าขอขอบใจพระมหาพิน ชุตินุชโร^๒SUP> ป.ธ. ๓ ผู้บำเพ็ญ

ประโยชน์ส่วนรวมโดยกว้างขวาง ชื่อว่าอุปการะการศึกษาพระปริยัติ-

ธรรมให้เจริญหวังว่าครูและนักเรียนทั้งหลายจงขอบคุณท่านผู้นี้โดย

ทั่วกัน.

พระมหาทองสีบ จารุวณฺโณ

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๑ มิถุนายน ๒๔๗๕

๑-๒. ปัจจุบันเป็น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป. ธ. ๕.

คำนำ

ข้าพเจ้ารู้สึกมานานแล้ว ตั้งแต่ครั้งยังเป็นนักเรียนว่า การ
ศึกษาของนักเรียนทั้งหลายจะได้ผลสมบูรณ์สักนั้น นอกจากต้อง
อาศัยตนเองหมั่นและครุตั้งใจประสพความสำเร็จไว้แล้ว ยัง
ต้องอาศัยเครื่องอุปกรณ์ในการศึกษานั้น ๆ อีกด้วย กล่าวก็คือมี
หนังสือคำอธิบายและหนังสือย่อข้อความบางตอนที่จะต้องดูให้เข้าใจ
และท่องให้จำได้ ข้าพเจ้าเคยย่อวิชาที่ควรย่อไว้ใช้คู่ด้วยตนเอง ตั้ง
แต่ยังเรียนมัธยมศึกษาชั้นตรี-โท และรู้สึกว่าได้ผลดีมาก แต่ในเวลา
ที่ข้าพเจ้าจะสอนมัธยมศึกษาชั้นเอกไม่มีเวลาที่จะทำเช่นเคยได้ จึงได้ต้อง
ใช้แบบย่อที่จำหน่ายในเวลานั้นเป็นเครื่องมือ เพราะไม่มีแบบอุปกรณ์

ที่ลิกว่านั้น ค่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่สอนนักเรียน
เอกภควิชา ได้ลงมือสอนสวนตำราเรียนและค้นคว้าอย่างกวดขัน จึง
ได้รับความขาดคณกพร่องของหนังสือนั้น โดยตลพอย่างอึ้งก็คู่มือ
วินัยมุขเล่ม ๑ ซื่อนี้จึงทำให้ข้าพเจ้าเริ่มย่อข้อความในวันมุขเล่ม ๑
นี้ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการสอน และสำหรับนักเรียนที่ข้าพเจ้า
สอนให้ท่องจำ รู้สึกว่าได้รับผลดีและเป็นที่พอใจของนักเรียนโดยมาก.

เมื่อสอนนักเรียนสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๘๘ เสร็จแล้ว พระมหา
ทองสิน จารุบุญโธ หัวหน้ากองตำราแห่งมหาวิทยาลัย ได้
ปรารภกับข้าพเจ้าว่า ทางมหาวิทยาลัยต้องการจะพิมพ์หนังสือ
เครื่องอุปการณณ์แก่การศึกษาธรรมวินัย ข้าพเจ้าจึงได้เสนอเรื่องอำนวยการ
มุขเล่ม ๑ ที่ได้ยอไว้แล้ว และแสดงความประสงค์ไว้ว่า ถ้าพิจารณา
เห็นสมควรและมีประโยชน์แล้ว ข้าพเจ้าก็ยินยอมลิขสิทธิ์ให้มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยพิมพ์ขึ้น เพราะมหาวิทยาลัยมีวัตถุประสงค์ในอัน
จัดการบำรุงและอุดหนุนการศึกษาปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นคลังสรรพตำรา
เวียนในฝ่ายธรรม-นาลิทั่วประเทศ.

ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวว่า มหาวิทยาลัยเป็นรากง่าใน
การจัดวิธีศึกษาแผนใหม่ และเพื่อนนักเรียนชุดใหม่ทั้งหมดนี้ ย่อม
ได้รับอุปการณณ์ในการศึกษาของมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ กัน แม้
ไม่มากนักน้อย ไม่ใช่โดยตรงก็โดยอ้อม เมื่อเป็นเช่นนี้ การทำสิ่ง
ที่เป็นประโยชน์ให้แก่มหาวิทยาลัย ก็น่าจะนับว่าเป็นการสนอง
อุปการณณ์ส่วนหนึ่ง และยังเป็นอุปการณณ์แก่กันและกันในวงการ
ศึกษาฝ่ายปฏิบัติธรรมอีกด้วย.

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอแนะนำเพื่อนนักเรียนทั้งหลายไว้ในที่นี้ด้วยว่า
นักเรียนที่จะสอนนักเรียนชั้นเอก ไม่ควรจะศึกษาแต่เพียงอุปการณณ์
วินัยมุขเล่ม ๑ นี้แต่เดียว โดยไม่เอาศิววินัยมุขเล่ม ๑ ด้วย เพราะ
ถ้าไม่ศึกษาวินัยมุขเล่ม ๑ แล้ว อาจไม่ได้รับความรู้ความเข้าใจกว้าง
ขวางสมบูรณ์สมขึ้น และอาจจะไม่เข้าใจว่าสิ่งใดควรรู้และไม่ควรรู้ซึ่งยัง
มีอยู่ในวินัยมุขอีก อุปการณณ์วินัยมุขเล่ม ๑ นี้สำหรับใช้ท่องหรือดูให้
จำหัวข้อที่สำคัญ ๆ เท่านั้น.

หนังสือเล่มนี้ มีโอกาสพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มเป็นประโยชน์และ
แพร่หลายแก่นักเรียนนักเรียนชั้นอกทั้งหลาย ซึ่งเป็นชั้นตรรกะก็เพราะ
ความเห็นชอบของมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณและ
ขอใจทำนุเคราะห์กรรมการกองตำรา ที่ได้ช่วยตรวจตราอีกชั้นหนึ่ง
เป็นอันว่าทุกผลเจตนอันเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของข้าพเจ้านั้นอันวามประ-
โยชน์ให้สมความปรารถนา.

ในที่สุด ข้าพเจ้าขออุทิศกุศลกรรมนี้ บูชาพระคุณ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ก่อตั้งนักเรียน
และฝึกฝนธรรมวินัยให้รุ่งเรือง และบูชาคุณท่านผู้อุปการณณ์ในการ
ศึกษาของข้าพเจ้าจนสามารถเรียบเรียงหนังสือนี้แล.

พระมหาพิน ชุติบุญโร๑

วัดสามพระยา พระนคร

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕

๑. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์.

อุปกรณ์วินัยมุข

กัณฑ์ที่ ๒๓

สังฆกรรม

มูลเหตุที่ทำให้เกิดสังฆกรรมมี ๒ คือ :-

๑. ภิกษุบริษัทมากขึ้น.
๒. มีพระพุทธรูปประสงค์จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ.

คำสวดในสังฆกรรมที่ต้องใช้ มี ๒ คือ :-

๑. ญัตติ คำเผด็จสงฆ์.
๒. อนุสาวนา คำประกาศความปรীกษาและตกลงของสงฆ์.

สังฆกรรมแยกออกเป็น ๔ คือ :-

๑. อปโลกนกัมม์ กรรมที่ทำเพียงบอกกันในชุมนุมสงฆ์ ไม่มีญัตติ และอนุสาวนา.
๒. ญัตติกัมม์ กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติ ไม่มีอนุสาวนา.
๓. ญัตติทุคฺคิกัมม์ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนาหนเดียว.
๔. ญัตติจตุตถกัมม์ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนา ๓ หน.

(๑) อปโลกนกัมม์ มี ๕ คือ :-

๑. นิสสารณา คือนาสนะสามเณรผู้กล่าวคู่พระพุทธเจ้า.
๒. โอสารณา คือรับสามเณรรูปนั้นผู้ประพฤติเรียบร้อยแล้วเข้าหมู่.

๓. กัมมกัมมัม บอกรับอนุญาตปลงผมคนจะบวชที่ภิกษุจะทำเอง.
๔. พรหมทัณฑ์ คือประกาศไม่ว่ากล่าวภิกษุหัวคือว่ายาก.
๕. กัมมลักษณะ เช่นอุปโลกน์แจกอาหารในโรงฉัน เป็นต้น.

(๒) ญัตติกัมมัม มี ๕ คือ :-

๑. โอสารณา คือเรียกอุปสัมปทาเปกขะที่ตามอันตรายิกธรรมแล้วเข้าไปในสงฆ์.
๒. นิสสารณา คือประกาศถอนพระธรรมกถึก ๆ ล ๆ
๓. อุโบสถ.
๔. ปวารณา.
๕. สมมติต่างเรื่อง เช่นสมมติตนเป็นผู้ตามอันตรายิกธรรม เป็นต้น.
๖. ให้คืนจีวรและบาตร เป็นต้น ที่เป็นนิสัคคีย์ ๆ ล ๆ
๗. รับอาบัติอันภิกษุแสดงในสงฆ์.
๘. ประกาศเลื่อนปวารณา.
๙. กัมมลักษณะ คือประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ด้วยติฯ วัตถารก-วินัย.

(๓) ญัตติทุติยกัมมัม มี ๗ คือ :-

๑. นิสสารณา คือคำว่าบาตร.
๒. โอสารณา คือหงายบาตร.
๓. สมมติต่างเรื่อง เช่นสมมติสีมา เป็นต้น.
๔. ให้ต่างอย่าง เช่นให้ผ้ากฐิน เป็นต้น.

๕. ประกาศถอนหรือเลิกอานิสงส์กฐินเป็นต้น.
๖. แสดงที่สร้างกุฎิให้แก่ภิกษุ.
๗. กัมมลักษณะ คือผู้ตติหุตยักมัมที่สวดในลำดับไปในการระงับ
อธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย.

(๔) ผู้ตติหุตยักมัม มี ๗ คือ :-

๑. นิสสารณา คือสงฆ์ทำกรรม ๗ อย่าง มีตัชชณียกัมมเป็นต้น.
๒. โอสารณา คือสงฆ์ระงับกรรม ๗ อย่างนั้น.
๓. สมมติ คือสมมติภิกษุเป็นผู้ให้โอวาทแก่ภิกษุณี.
๔. ให้ คือให้ปริวาสและมานต์แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส.
๕. นิคคหะ คือปรับภิกษุผู้ประพฤติปริวาสหรือมานต์อยู่ ต้อง
อาบัติสังฆาทิเสสซ้ำเข้าอีก ให้ตั้งต้นประพฤติใหม่.
๖. สมณูภาสนา คือสวดห้ามภิกษุไม่ให้ถือนันการอันมิชอบ.
๗. กัมมลักษณะ ได้แก่อุปสมบทและอัพภาน.

จำนวนสงฆ์ผู้ทำกรรม ๔ ประเภทนี้ มี ๔ คือ :-

๑. จตุรวรรค สงฆ์มีจำนวน ๔ รูป.
๒. ปัญจวรรค " " ๕ "
๓. ทศวรรค " " ๑๐ "
๔. วิสตีวรรค " " ๒๐ "

สังฆกรรม ๔ ประเภทนั้น มีกำหนดจำนวนสงฆ์อย่างต่ำ
สำหรับทำกรรมนั้น ๆ ดังนี้ คือ :-

๑. สงฆ์จตุรวรรค ทำสังฆกรรมได้ทุกอย่างเว้นแต่ปวารณา ให้ผ้า
กฐิน อุปสมบท และอัพทาน.
๒. สงฆ์ปัญจวรรค ทำปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบทในปัจจุบัน
ชนบท.
๓. สงฆ์ทศวรรค ให้อุปสมบทในมัธยมชนบท.
๔. สงฆ์วิสตติวรรค ทำอัพทาน.

กรรมที่สงฆ์มีจำนวนน้อยกว่าทำได้ สงฆ์มีจำนวนมากกว่า
ทำได้โดยแท้.

ภิกษุผู้ควรเข้ากรรมได้ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ :-

๑. เป็นภิกษุปกติ.
๒. มีสังวาสเสมอด้วยสงฆ์.
๓. เป็นสมานสังวาสของกันและกัน.

กรรมยอมวิบัติโดยเหตุ ๔ ประการ คือ :-

๑. วิบัติโดยวัตถุ.
๒. " สีมา.
๓. " ปรีสะ.
๔. " กรรมวาจา.

(๑) กรรมวิบัติโดยวัตถุ เพราะเหตุ ๔ คือ :-

๑. อุปสมบทคนที่มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี.
๒. " คนที่เป็นอกัปปบุคคล.
๓. สมมติสีมาคาบเกี่ยวหรือทับสีมาอื่น.
๔. ทำผิดระเบียบ.

(๒) กรรมวิบัติโดยสีมาเพราะเหตุเหล่านี้เป็นต้น คือ :-

๑. สมมติสีมาใหญ่เกินกำหนด.
๒. สมมติสีมาเล็กเกินกำหนด.
๓. สมมติสีมามีนิมิตขาด.
๔. สมมติสีมามีฉายาเป็นนิมิต.
๕. สมมติสีมาไม่มีนิมิต.

(๓) กรรมวิบัติโดยปริสา เพราะเหตุ ๓ คือ :-

๑. ภิกษุผู้เข้าประชุมเป็นสงฆ์ไม่ครบกำหนดตามหน้าที่สังฆกรรม.
๒. สงฆ์ครบกำหนดแล้ว แต่ไม่นำฉันทะของภิกษุผู้ควรนำมา.
๓. มีผู้คัดค้านกรรมอันสงฆ์กระทำ.

(๔) กรรมวิบัติโดยกรรมวาจาอัน เพราะเหตุ ๓ คือ :-

๑. ไม่ระบுவัตถุ.
๒. " สงฆ์.
๓. " บุคคล.
๔. ไม่ตั้งญัตติ.

๕. ตั้งผู้ตติต่อภายหลัง.
๖. ทิ้งอนุสาวนาในกรรมวาจาที่มีอนุสาวนา.
๗. สวดในกาลที่ไม่ควร.

ไม่ระบุวัตถุแยกเป็น ๓ คือ :-

๑. ไม่ระบุคน. เช่นผู้อุปสมบท ในการอุปสมบท.
๒. ไม่ระบุของ. เช่นผ้ากฐิน ในการให้ผ้ากฐิน.
๓. ไม่ระบุการที่ปรารถ. เช่นการสมมติสีมา.

ไม่ระบุบุคคลแยกเป็น ๒ คือ :-

๑. ไม่ระบุชื่ออุปัชฌาย์ ในการอุปสมบท.
๒. ไม่ระบุชื่อภิกษุผู้รับ ในการให้ผ้ากฐิน.

ในคำว่าทิ้งอนุสาวนามีเกณฑ์อยู่ ๓ คือ :-

๑. สวดอนุสาวนาไม่ครบกำหนด.
๒. สวดให้ตกหล่น.
๓. สวดผิด.

(ข้อ ๒-๓ ถ้ามีในญัตติด้วย เข้าใจว่าเสียเหมือนกัน)

ผู้สวดกรรมวาจาต้องสนใจในประเภทพยัญชนะ ๑๐ คือ :-

๑. สิริถิต พยัญชนะออกเสียงเพลา ได้แก่พยัญชนะที่ ๑ ที่ ๓ ในวรรคทั้ง ๕.
๒. ธนิต พยัญชนะออกเสียงแข็ง ได้แก่พยัญชนะที่ ๒ ที่ ๔ ในวรรคทั้ง ๕.

๓. ทิมะ สระที่ออกเสียงยาว.
๔. รัสสะ สระที่ออกเสียงสั้น.
๕. ครุ สระที่มีพยัญชนะสังโยค.
๖. ลหุ สระที่ไม่มีพยัญชนะสังโยค.
๗. นิคคหิต อักษรที่ว่างคเสียง.
๘. วิมุต อักษรที่ว่างเปลือยเสียง.
๙. สัมพันธ์ บทเข้าสนธิเชื่อมกับบทอื่น.
๑๐. วัตถิตะ บทแยกกัน.

กรรมย่อมเสียเพราะว่าผิดพลาดในประเภทพยัญชนะ ๔ คือ :-

๑. ว่าสติดิลเป็นชนิด เช่นว่า " สุณาตุ เม " เป็น " สุณาตุ เม."
๒. ว่าชนิดเป็นสติดิล เช่นว่า " ฆนุต สจฺโฆ " เป็น "พนุต สจฺโฆ."
๓. ว่าวิมุตเป็นนิคคหิต เช่นว่า " เอสาณตุติ " เป็น " เอสํ ณตุติ."
๔. ว่านิคคหิตเป็นวิมุต เช่นว่า " ปตุตกลลํ " เป็น " ปตุตกลลา."

(ส่วนอีก ๖ สถานนั้น ว่ากลับกันหรือแยกกัน กรรมวาจาไม่เสีย แต่ควรว่าให้ถูกและดี).

กัณฑ์ที่ ๒๔

สีมา

คำว่า สีมา แปลว่าเขตหรือแดน มี ๒ คือ :-

๑. พัทธสีมา แดนที่ผูก ได้แก่เขตที่สงฆ์กำหนดเอาเอง.
๒. อพัทธสีมา แดนที่ไม่ได้ผูก ได้แก่เขตที่เขากำหนดไว้โดยปกติ
ของบ้านเมือง หรือมีอย่างอื่นเป็นเครื่องกำหนด.

พัทธสีมา มีขนาด ๒ อย่าง คือ :-

๑. สีมาเล็กพออุกิกษุ ๒๑ รูปได้นั่งหัตถบาสกัน.
๒. สีมาใหญ่ไม่เกินกว่า ๓ โยชน์.

วัตถุที่ควรใช้เป็นนิมิตมี ๘ คือ :-

๑. ภูเขา.
๒. ศิลา.
๓. ป่าไม้.
๔. ต้นไม้.
๕. จอมปลวก.
๖. หนทาง.
๗. แม่น้ำ.
๘. น้ำ.

(๑) ภูเขาที่ใช้ได้มี ๓ คือ :-

๑. ภูเขาดินล้วน.
๒. ภูเขาศิลาล้วน.
๓. ภูเขาศิลาปนดิน.

(๒) ศิลาที่ใช้ได้ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ :-

๑. ศิลาแท้หรือศิลาเจือแร่.
๒. สันฐานโตไม่ถึงข้าง เท่าสี่ระยะโคหรือกระบือเชิง ๆ.
๓. เป็นศิลาแท่งเดียว.
๔. อย่างเล็กเท่าก้อนน้ำอ้อย หน้า ๓๒ ปะละ.

(๓) ศิลาอีก ๓ ชนิดที่ใช้ได้ คือ :-

๑. ศิลาตาด.
๒. ศิลาเทือก.
๓. ศิลาควด.

(๔) ป่าไม้ที่ใช้ได้ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ :-

๑. หมูไม่มีแก่นหรือหมูไม้ชนิดเดียวกับไม่มีแก่น.
๒. ขึ้นเป็นหมูกันอย่างต่ำเพียง ๔-๕ ต้น.

หัวข้อแห่งการผูกพัทธสีมาในบัดนี้ มีดังนี้ คือ :-

๑. พื้นที่จะสมมติเป็นสีมาต้องได้รับอนุญาตจากบ้านเมืองก่อน.
๒. ต้องประชุมภิกษุผู้อยู่ในเขตสีมาหรือนำันทะเลของเรามา.
๓. สวดถอน.

๔. เตรียมินิตไว้ตามทิศ.

๕. เมื่อสมมติสีมา ต้องประชุมภิกษุผู้อยู่ในภายในนิมิต.

๖. ทักนิมิต.

๗. สวดสมมติสีมา.

การทักนิมิตสีมาสองชั้นมี ๒ วิธี คือ :-

๑. ทักสลับกัน.

๒. ทักข้ามลูก.

ประโยชน์ของการสมมติสีมาสองชั้น มี ๓ คือ :-

๑. เขตนิสัย เขตลาก แผ่ไปทั่วถึง.

๒. ของสงฆ์อาจรวมเป็นเจ้าของเดียวกัน.

๓. สังฆกรรมทำได้สะดวก.

พัทธสีมาในบัดนี้ มี ๓ คือ :-

๑. ัณฑสีมา.

๒. มหาสีมา (สีมาผูกทั่ววัด).

๓. สีมาสองชั้น.

อุปพัทธสีมา มี ๓ คือ :-

๑. ความสีมาหรือนิคมสีมา.

๒. สัตตัพภันตรสีมา.

๓. อุทกุกเขป.

(นับวิสุคามสีมาตามอรรถกถาเข้าด้วยเป็น ๔)

น่านน้ำที่สงฆ์จะกำหนดเป็นอุทกุกเขปได้ มี ๓ คือ

๑. นที แม่น้ำ.

๒. สมุทร ทะเล.

๓. ชาติสระ ที่ขังน้ำอันเป็นเอง.

แม่น้ำที่จะใช้เป็นแดนอุทกุกเขปได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๒ คือ :-

๑. แม่น้ำมีกระแสน้ำ มีน้ำไม่ขาดแห่งตลอดฤดูฝน.

๒. มีน้ำลึกพออันจะเปียกอันตราวาสก ของภิกษุณีผู้ครองเป็นปริมณฑลเดินข้ามอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง.

ถ้ำคลองที่จะถือเป็นแม่น้ำได้ ต้องประกอบด้วยลักษณะเช่นนี้ คือ :-

๑. คลองนั้นมีกระแสน้ำเซาะกว้างออกไปแล้ว พ้นจากความเป็นของคนชุด (เช่นลำน้ำในระหว่ปากเกร็ด).

๒. คลองนั้นเป็นทางแม่น้ำเก่า (เช่นคลองบางใหญ่).

ชาติสระนั้น มี ๓ คือ :-

๑. บึง.

๒. หนอง.

๓. ทะเลสาบ.

สถานที่ ๆ จะทำสังฆกรรมในน่านน้ำ ๓ ชนิด คือ :-

๑. จะทำบนเรือ.

๒. จะทำบนแพ.

๓. จะทำบิณฑบาตที่ปลูกขึ้นในน้ำ (ยอมทำได้ทั้งนั้น).

หาคที่จะกำหนดเอาโดยฐานเป็นอุทกทุกเขปได้นั้น ต้องประกอบ
ตัวของค ๒ คือ :-

๑. หาดนั้นน้ำยังท่วมถึง แม้เฉพาะในฤดูน้ำ.

๒. ยังเป็นที่สาธารณะ ไม่เปิดให้จับจอง.

สีมาสังกระ ๔

๑. สมมติสีมาคาบเกี่ยวกัน.

๒. วัตถุพาดพิงถึงกันในระหว่างสีมาทั้งสอง.

๓. สงฆ์สองหมู่จะทำสังฆกรรมเวลาเดียวกัน ไม่เว้นระหว่างแนว
สงฆ์ให้ห่างกันพอได้ตามกำหนด.

๔. ทำสังฆกรรมในเรือหรือแพที่ผูกกับหลักปักไว้บนตลิ่ง หรือทำ
ในที่ไม่ได้กำหนดจามอุทกทุกเขป.

กัณฑ์ที่ ๒๕

สมมติเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์

ภิกษุผู้ควรเลือกเป็นเจ้าหน้าที่นั้น ต้องประกอบด้วย

องค์ ๕ คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ
๒. " " เกลียคั้ง ๔ นี้เป็นองค์สรรพ-
๓. " " งมกาย สาธารณะ
๔. " " กลัว
๕. เข้าใจการทำหน้าที่อย่างนั้น (เนื่องคุณเฉพาะ).

เจ้าหน้าที่อันสงฆ์พึงสมมติ มี ๕ คือ :-

๑. เจ้าอธิการแห่งจีวร.
๒. เจ้าอธิการแห่งอาหาร.
๓. เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ.
๔. เจ้าอธิการแห่งอาราม.
๕. เจ้าอธิการแห่งคลัง.

(๑) หน้าที่เจ้าอธิการแห่งจีวรแบ่งออกเป็น ๓ คือ :-

๑. จีวรปฏิบัติคาหกะ เป็นผู้รับจีวร.
๒. จีวรนิทหกะ เป็นผู้เก็บจีวร.
๓. จีวรภาชกะ เป็นผู้แจกจีวร.

(๑) ข้อที่จีวรปฏิกคาคหกภิกษุพึงรู้ดังนี้ คือ :-

๑. จีวรที่เขาถวายแก่สงฆ์ ที่ตนมีหน้าที่อุปัฏฐาก ควรรับ.
๒. จีวรที่เขาถวายแก่สงฆ์ ที่ตนไม่มีหน้าที่อุปัฏฐาก และที่เขาถวายเป็นปาฏิบุคคล ไม่ควรรับ.
๓. จีวรประเภทไร มีจำนวนเท่าไร รับไว้หรือมิได้รับไว้ ควรรู้ด้วย.

จีวรที่เขาถวายแก่สงฆ์มีเกณฑ์แห่งคำถวาย ดังนี้ คือ :-

๑. ข้าพเจ้าถวายในสีมาหรือแก่สีมา.
๒. ข้าพเจ้าถวายตามกติกาของสงฆ์.
๓. ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์.
๔. ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว.

จีวรที่เขาถวายเป็นปาฏิบุคคลมีเกณฑ์ ดังนี้ คือ :-

๑. จีวรที่เขาถวายเฉพาะภิกษุผู้ได้รับภัตตาหารของเขา.
๒. จีวรที่เขาถวายแก่ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะของเขา.
๓. จีวรที่เขาแก่ภิกษุผู้ได้รับอุปัฏฐากอย่างอื่นของเขา.
๔. จีวรที่เขาถวายแก่ภิกษุเฉพาะรูป.

(๒) ข้อที่จีวรนิทหกภิกษุพึงรู้ดังนี้ คือ :-

๑. ผ้าอัจเจกจีวรที่เขาถวาย ควรเก็บไว้จนกว่าจะออกพรรษา แล้วจึงแจกแก่ภิกษุผู้จำพรรษา.
๒. จีวรที่เขาถวายไม่พอแจก ควรเก็บไว้จนกว่าจะได้มาพอแจกกัน.
๓. จีวรที่เขาถวายพอแจกทั่วกัน มิใช่อัจเจกจีวร ไม่ควรเก็บ.
๔. จีวรมีจำนวนเท่าไร เก็บไว้หรือมิได้เก็บไว้ ควรรู้ด้วย.

(๓) ข้อที่จีวรภิกษุพึงรู้ดังนี้ คือ :-

๑. จีวรที่เขาถวายไม่นิยมเป็นพิเศษ พอแจกทั่วกัน ควรแจก.
๒. จีวรที่เขาถวายเป็นผ้ากฐิน หรือเป็นมูลแห่งเสนาสนปัจฉิม ไม่ควรแจก.
๓. จีวรมีจำนวนเท่าไร แจกไปหรือไม่ได้แจก ควรรู้ด้วย.

จีวรภิกษุควรทำความกำหนด ๕ อย่าง คือ :-

๑. พึงกำหนดเขต.
๒. " " กาล.
๓. " " วัตถุ คือจีวร.
๔. " " บุคคล คือสหธรรมิกผู้รับแจก.
๕. " " นิยมต่าง.

(๑) การกำหนดเขตนั้น มีข้อกำหนดอยู่ ๒ คือ :-

๑. กำหนดอวาสทั้งมวล.
๒. กำหนดอวาสทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในเขตกติกาก็ได้ทำกันไว้.

(๒) กำหนดกาลนั้น มีข้อกำหนดอยู่ ๓ คือ :-

๑. กำหนดจีวรกาลโดยปกติ.
๒. กำหนดจีวรที่ขยายไปตลอดหมั้นตฤค เพราะได้กรานกฐิน.
๓. กำหนดกาลที่พ้นจีวรกาลไปแล้ว.

(๓) การกำหนดวัตถุนั้น มีข้อกำหนด ๖ คือ :-

๑. เป็นของเหมือนกันหรือแยกกัน.
๒. ที่แยกกันเป็นผ้าชนิดใด.

๓. ดีเลวอย่างไร.

๔. ราคาถูกแพงเป็นอย่างไร.

๕. เป็นจีวรชนิดไรบ้าง.

๖. ไตรจีวรอย่างไรหน มีจำนวนเท่าไร.

(๔) การกำหนดบุคคลนั้น มีข้อกำหนดอยู่ ๒ คือ :-

๑. เป็นภิกษุ.

๒. เป็นสามเณร.

(๕) การกำหนดคตินิยมต่างกัน มีข้อกำหนดอยู่ ๓ คือ :-

๑. ผ้าที่เขาถวายเป็นผ้ากฐิน.

๒. ผ้าที่เป็นบริวารของผ้ากฐิน.

๓. ผ้าไตรจีวรของภิกษุที่มรณะแล้ว.

(๒) หน้าที่เจ้าอธิการแห่งอาหารแบ่งออกเป็น ๔ คือ :-

๑. กัตตุทเทศกะ เป็นผู้แจกกัต.

๒. ยาคูภากกะ เป็นผู้แจกยาคุ.

๓. ผลภากกะ เป็นผู้แจกผลไม้.

๔. ชัชชภากกะ เป็นผู้แจกของเคี้ยว.

ข้อที่กัตตุทเทศกภิกษุพึงรู้ ดังนี้

๑. กัตไม่ได้คตินิยมต่าง เป็นของควรแจก.

๒. กัตมีคตินิยมต่าง เป็นของไม่ควรแจก.

๓. กัตที่แจกไม่ทั่วกัน แจกไปแล้วเพียงลำดับแค่นั้น ควรจำไว้.

(กัณฑ์เป็นของควรแจก หรือไม่ควรแจกนั้น หมายเอาแจก
ทั่วไป).

กัณฑ์นิยามต่างนั้น ในบาลี มี ๔ เพิ่มตามอรรถกถาอีก ๑
เป็น ๕ คือ :-

๑. อาคันตุกกัณฑ์ อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุอาคันตุกะ.
๒. คมียกัณฑ์ อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุผู้จะไปอยู่ที่อื่น.
๓. คิลานกัณฑ์ อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุไข้.
๔. คิลานุปัฏฐากกัณฑ์ อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุผู้พยาบาลไข้.
๕. กุฎีกัณฑ์ อาหารที่เขาถวายแก่ภิกษุผู้อยู่ในกุฎีที่เขาสร้าง (ข้อนี้มีในอรรถกถา).

การแจกกัณฑ์ มี ๒ อย่าง คือ :-

๑. แจกอาหารอันเขานำมามอบถวาย.
๒. รับนิมนต์ไว้แล้ว ส่งพระไปรับที่บ้านเรือนของเขา.

กัณฑ์ออกชื่อในบาลี มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. สังฆกัณฑ์ อาหารที่ถวายสงฆ์.
๒. อุทเทศกัณฑ์ อาหารอุทิศสงฆ์.
๓. นิมนต์นะ การนิมนต์หรืออาหารที่ได้ในที่นิมนต์.
๔. สลากกัณฑ์ อาหารถวายตามสลาก.
๕. ปักขิกกัณฑ์ อาหารถวายปักข์ละ ๑ ครั้ง.
๖. อุโปสถกัณฑ์ อาหารถวายในวันอุโบสถ.
๗. ปาฏิปติกกัณฑ์ อาหารถวายในวันปาฏิบพ.

สังฆกัณฑ์นั้น เขาถวายสงฆ์พอแจกทั่วกันในอาราม มีวิธีถวาย

๒ คือ :-

๑. เขานำมาถวายเอง.

๒. เขาส่งมาถวายเอง.

อุทเทศกัณฑ์นั้น เขาถวายสงฆ์ไม่พอแจกทั่วกันในอาราม มีวิธีถวาย ๓ คือ :-

๑. เขานำมาถวายเอง.

๒. เขาส่งมาถวาย.

๓. เขาขอสงฆ์ไปรับมาจากบ้านของเขา.

อานิสงส์แห่งข้าวยาคุ มี ๕ คือ :-

๑. แก้วหิว.

๒. ระวังระหาย.

๓. ยังลมให้เดินคล่อง.

๔. ชำระทางปีศาจวะ.

๕. ละลายอาหารดิบ.

ทางได้ผลไม้ มี ๔ คือ :-

๑. ผลไม้ที่เกิดขึ้นในสวนวัดที่ไวยาวัจกรจัดทำ.

๒. ผลไม้ที่ผู้เช่าสวนวัดจัดทำ เขาถวายตามส่วน.

๓. ผลไม้ที่ทายกส่งมาถวาย.

๔. ผลไม้ที่เขาอนุญาตให้ไปเก็บเอาเองได้.

(๓) หน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ มี ๒ คือ :-

๑. เสนาสนคาหาปกะ มีหน้าที่แจกเสนาสนะให้ภิกษุถือ.
๒. เสนาสนปัญญาปกะ มีหน้าที่แต่งตั้งเสนาสนะ.

เสนาสนะที่จะพึงแจกให้ถือ นั้น มี ๒ คือ :-

๑. แจกกุฎีให้ถือเป็นหลัก ๆ หรือเป็นห้อง ๆ.
๒. แจกเตียงนอนให้ถือเป็นที่ ๆ.

การให้ถือเสนาสนะเนื่องด้วยสมัยในบาติ มี ๓ คือ :-

๑. ปุริมโก การให้ถือเมื่อวันเข้าปุริมพรรษา.
๒. ปจฺฉิมโก " " พรรษาหลัง.
๓. อนฺตรามตฺตโก การให้ถือในระหว่างพ้นจากนั้น.

การให้ถือเสนาสนะตามพระมติ มี ๒ คือ :-

๑. วสฺสูปนายโก การให้ถือในวันเข้าพรรษา.
๒. ตพฺพิรินิมฺตฺโต การให้ถือในคราวพ้นจากนั้น.

ภิกษุที่ไม่ควรย้ายเสนาสนะในเวลานอกพรรษา มี ๓ คือ :-

๑. ภิกษุผู้ทำอุปการะแก่สงฆ์.
๒. ภิกษุที่ได้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะ สงฆ์ขออนุญาตให้อยู่มีกำหนด.
๓. ภิกษุผู้เป็นภิกษุทายาท.

การแจกเสนาสนะ พึงกำหนดเสนาสนะและฐานะของผู้ถือ
เสนาสนะด้วย คือ :-

๑. ถ้ากุฎีพอ พึงแจกให้ถือเป็นหลัก ๆ หรือแม้ทั้งบริเวณ มิไม่พอ

พึงผ่อนให้ถือเป็นห้อง ๆ ถ้ากุฏิโถง พึงผ่อนให้ถือชั่วเตียงนอน
ชั่วที่นอนเป็นที่ ๆ.

๒. ฐานะของผู้ถือเสนาสนะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เป็นผู้ทำอุปการะแก่
สงฆ์หรือหามิได้ เป็นผู้เล่าเรียนหรือประกอบกิจในทางไร เป็นผู้
อาศัยหรือเป็นที่อาศัยของใครเป็นต้น.

(๔) หน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งอารามแบ่งออกเป็น ๒ คือ :-

๑. การรักษาอาราม.

๒. การดูแลอาราม.

หน้าที่ของภิกษุผู้ดูแลอาราม มี ๒ คือ :-

๑. เป็นผู้ดูแลการปลูกสร้างที่มีทายกเป็นเจ้าของ.

๒. เป็นผู้ดูแลการปฏิบัติสังฆกรรมสิ่งหักพังชำรุดในอาราม.

(๕) หน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งคลังแบ่งออกเป็น ๒ คือ :-

๑. ภัณฑาคาริก มีหน้าที่รักษาลังเก็บพัสดุของสงฆ์.

๒. อัมปมัตตกวิสัชชกะ มีหน้าที่จ่ายของเล็กน้อยให้แก่ภิกษุ.

ข้อที่ภัณฑาคาริกภิกษุพึงรู้ดังนี้ คือ :-

๑. ของที่เป็นครุภัณฑ์ควรเก็บ.

๒. ของที่เป็นลหุภัณฑ์ไม่ควรเก็บ.

แบบประกอบนักธรรมเอก - อุปกรณ์นิยมฯ เล่ม 3 - หน้าที่ 21

ในเสนาสนชั้นนี้มีสมมติอีก ๒ คือ :-

๑. สมมติให้เป็นผู้รับผ้าสาฎก เรียกสาฎิกคาหาปกะ.
๒. สมมติให้เป็นผู้รับบาตร เรียกปัตตคาหาปกะ.

กัณฑ์ที่ ๒๖

กฐิน

องค์กำหนดสิทธิของภิกษุผู้จะกรานกฐิน มี ๓ คือ :-

๑. เป็นผู้จำพรรษาถ้วนไตรมาสไม่ขาด.
๒. อยู่อาวาสเดียวกัน.
๓. ภิกษุมีจำนวนแต่ ๕ รูปขึ้นไป.

ผ้าอันเป็นวัตถุแห่งกฐิน มี ๕ คือ :-

๑. ผ้าใหม่.
๒. ผ้าเทียมใหม่.
๓. ผ้าเก่า.
๔. ผ้าบังสุกุล.
๕. ผ้ายัดตามร้าน.

ผ้าอันไม่ควรใช้เป็นวัตถุแห่งกฐิน มี ๒ คือ :-

๑. ผ้าที่ไม่ได้เป็นสิทธิ.
๒. ผ้าที่ได้มาโดยอาการอันมิชอบ คือ ทำนimitและพุดเลียบเคียง.
๓. ผ้าเป็นนิสัคคีย์.
๔. ผ้าที่เก็บค้างคืนไว้ (หมายเอาผ้ากฐินที่ทำค้างคืนไม่เสร็จในวันเดียว).

องค์แห่งภิกษุผู้ควรกรานกฐินตามบาลี มี ๘ คือ :-

๑. รู้จักบุพพกรรม.
๒. รู้จักถอนไตรจีวร.
๓. รู้จักอธิษฐานไตรจีวร.
๔. รู้จักการกราน.
๕. รู้จักมาติกา.
๖. รู้จักปติโพธิกัจฉล.
๗. รู้จักการเดาะกฐิน.
๘. รู้จักอานิสงค์กฐิน.

บุพพกรรม มี ๗ คือ :-

๑. ซักผ้า.
๒. กะผ้า.
๓. ตัดผ้า.
๔. เนาหรือคั้นผ้าที่ตัดแล้ว.
๕. เย็บเป็นจีวร.
๖. ย้อมจีวรที่เย็บแล้ว.
๗. ทำกัปปะ คือ ฟินทุ.

คำว่า " ถ้าผ้ากฐินนั้นมีบริกรรมสำเร็จแล้ว " มีสันนิษฐาน
เป็น ๒ นัย คือ :-

๑. หมายถึงผ้าที่เย็บมาเสร็จแล้ว
๒. หมายถึงภิกษุผู้รับฝ้านั้นชวนขวายเป็นเสร็จเป็นส่วนตน.

คำกรานผ้ากฐิน

อิมาย สงฆาภิกขา กจัน อติธรามิ (สังฆาภิก).

อิมินา อุตฺตราสงเคน กจัน อุตฺตรามิ (อุตฺตราสงค).

อิมินา อนฺตราวาสเคน กจัน อุตฺตรามิ (อนฺตราวาสก).

คำบอกของผู้กราน (คือผู้รับ) ในสงฆ์

อุตฺตติ ฆนฺเต สงฆสฺส กจัน, ฆมฺมิโก กจันตุถาโร อนฺนโมทล.

(ถ้าผู้กรานแก้กว่าว่า "อุตฺตติ อาวุโส").

คำอนุโมทนา กฐินของภิกษุทั้งหลาย

อุตฺตติ อาวุโส สงฆสฺส กจัน, ฆมฺมิโก กจันตุถาโร อนฺนโมทามิ.

(ถ้าผู้อนุโมทนาอ่อนกว่าผู้กรานว่า "อุตฺตติ ฆนฺเต").

ของที่เป็นบริวารแห่งกฐินควรได้แก่ใคร

มติธรรมเถระว่า ถ้าทายกถวายเฉพาะภิกษุผู้กรานกฐินกล่าวว่า

"เณ อมฺหากํ กจัน คหิตํ, ตสฺเสว เทม" แปลว่า "ภิกษุรูปใด
ได้รับผ้ากฐินของพวกข้าพเจ้า ๆ ถวายแก่ภิกษุรูปนั้น" เช่นนี้ สงฆ์
ไม่เป็นใหญ่ ถ้าเขาไม่ได้จำกัดไว้ ถวายก็แล้วไป สงฆ์เป็นใหญ่.

อานิสงส์แห่งการกรานกฐิน ๕ คือ :-

๑. เทียวไปไม่ต้องบอกลาตามสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรค.
๒. เทียวจาริกไปไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบสำหรับ (เพียง ๒ ผืน).
๓. ถันคนโภชนได้ (และถันปริมปรโภชนได้).
๔. เก็บอติเรกจีวรไว้ได้ตามปรารถนา.
๕. จีวรอันเกิดขึ้นในที่นั้นเป็นของได้แก่พวกเธอ.

(ทั้งได้ออกสาขายเขตจิรกาลให้ยาวออกไปตลอด ๔ เดือน
ฤดูหมันต์ด้วย).

อานิสงส์กฐินและการขยเขตจิรกาล ทรงอยู่ได้ เพราะ
มีปติโพธ ๒ คือ :-

๑. อวาสปติโพธ กังวลในอवास.

๒. จีวรปติโพธ กังวลในจีวร.

(ปติโพธทั้ง ๒ นี้ แม้ยังเหลืออยู่เพียงอย่างเดียว ก็ยังรักษาอยู่
ก่อน).

การกำหนดความมีและความสิ้นแห่งปติโพธทั้ง ๒ นั้น ดังนี้ :-

๑. ภิกษุยังอยู่ในอวาสนั้น หรือหลีกไป ผูกใจอยู่ว่าจะกลับมา เชื่อว่า
ยังมีอวาสปติโพธ.

๒. เธอหลีกไปจากอวาสนั้นด้วยทอดธุระว่าจักไม่กลับ เชื่อว่าสิ้น
อวาสปติโพธ.

๓. ภิกษุยังไม่ได้ทำจีวรเลย หรือทำค้าง หรือหายเสียในเวลาทำ แต่ยังไม่
สิ้นความหวังว่าจะได้จีวรอีก เชื่อว่ายังมีจีวรปติโพธ.

๔. เธอทำจีวรเสร็จแล้วหรือกำลังทำค้างอยู่ ทำเสีย หายเสีย ไฟไหม้
เสีย สิ้นความหวังว่าจะได้จีวรอีก เชื่อว่าสิ้นจีวรปติโพธ.

(การเคาะกฐินเรียกเป็นศัพท์ว่า " กฐินุฑุฑาโร " บ้าง " กฐินุฑุฑาโร " บ้าง
แปลว่า " รื้อไม้สะดึง ").

มาติกา (หัวข้อเพื่อเคาะกฐิน) ๘ คือ :-

๑. เคาะกฐินกำหนดด้วยหลีกไป (ปกุณมนุนติกา).

๒. การเจาะกฐินกำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ (นิฐานนุติกา).
๓. เจาะกฐินด้วยสันนิษฐาน (สนุฐานนุติกา).
๔. เจาะกฐินกำหนดด้วยความเสียหรือความหาย (นาสนนุติกา).
๕. เจาะกฐินกำหนดด้วยสิ้นหวัง (อาสวเจตিকা).
๖. เจาะกฐินกำหนดด้วยไฉยินข่าว (สวณนุติกา).
๗. เจาะกฐินกำหนดด้วยล่วงเขต (สีมาตีกนุติกา).
๘. เจาะกฐินพร้อมกับภิกษุทั้งหลาย (สหุพุทธารา).

กัณฑ์ที่ ๒๗

บรรพชาและอุปสมบท

บรรพชา

การบวชด้วยไตรสรณคมน์อาจแยกออกเป็น ๒ ตอน คือ :-

๑. การให้ครองผ้ากาสายะ (เป็นอันให้บรรพชา).
๒. การให้สรณคมน์ (เป็นอันให้อุปสมบท).

การบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาแยกได้เป็น ๒ ตอน คือ :-

๑. พระคำรัสว่า มาเถิดภิกษุหรือเป็นภิกษุมาเถิด (เป็นอันประธานบรรพชา).
๒. พระคำรัสว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด หรือว่าประพฤติพรหมจรรย์ (เป็นอันประธานอุปสมบท).

คำบอกกัณฑ์กรรมชนิดที่พาบรรพชาเปกชะไปด้วย บอกว่า :-

๑. สงฆ์ ภนฺเต อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑุมมํ อาปฺจุณามิ.
๒. อิมสฺส สมณฺณเร อปฺจุณามิ.
๓. อโย ปพฺพชิตฺตกาโม (บอก ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง หรือครั้งเดียวก็ได้).

คำแปล

๑. ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าบอกกัณฑ์กรรมแห่งทารกนี้แก่สงฆ์.
๒. ข้าพเจ้าบอกการทำทารกนี้ให้เป็นสมณะ.
๓. ทารกผู้นี้ใครจะบวช.

คำบอกภัยฆราวาสที่ไม่ว่าบรรพชาเปกจะไปด้วย หรือ
ชนิดที่ส่งภิกษุหนุ่มหรือสามเณรไปบอกแทน บอกว่า :-

เอโก ภนฺเต ปพฺพชชาเปกฺโข อตฺถิ ตสฺส ภณฺฑกมฺมํ
อาปฺจุจฺฉามิ.

คำแปล

ท่านเจ้าข้า บรรพชาเปกจะมีอยู่ผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าบอกภัยฆราวาส
แก่เขา.

อุปสมบท

ผู้ควรได้รับอุปสมบทต้องประกอบด้วยของคุณ ๓ คือ :-

๑. เป็นผู้ชาย.
๒. มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์.
๓. มิใช่ภักพบุคคลผู้ถูกห้ามโดยเด็ดขาด.

(เฉพาะบุรุษพิเศษมีอายุ ๒๐ โดยปี ท่านอนุญาต).

ภักพบุคคลจัดโดยวัตถุ มี ๓ พวก คือ :-

๑. พวกมีเพศบกพร่อง.
๒. พวกประพฤตินิเสศพระธรรมวินัย.
๓. พวกประพฤตินิเสศต่อกำเนิดของตน.

(๑) พวกมีเพศบกพร่องแยกออกเป็น ๒ คือ :-

๑. บัณเฑาะก์.
๒. อุภโตพยัญชนก.

(๑) บัณฑิตแยกออกเป็น ๓ คือ :-

๑. ชายมีราคากล้าประพฤตินอกจารีตในทางเสพกาม และเย้ายวนชายอื่นให้เป็นเช่นนั้น.
๒. ชายผู้ถูกตอน.
๓. กะเทยโดยกำเนิด.

(๒) พวกประพฤตินอกจารีตพระธรรมวินัยแยกออกเป็น ๗ คือ :-

๑. คนฆ่าพระอรหันต์.
๒. คนทำร้ายภิกษุณี.
๓. คนลักเพศ (เถยยสังวาส).
๔. ภิกษุไปเข้ารีตเดียรถีย์.
๕. ภิกษุต้องปาราชิกลักเพศไปแล้ว.
๖. ภิกษุผู้ทำสังฆเภท.
๗. คนทำร้ายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิต.

(๓) พวกประพฤตินอกจารีตต่อกำเนิดของตนแยกออกเป็น ๒ คือ :-

๑. คนฆ่ามารดา.
๒. คนฆ่าบิดา.

ประเภทแห่งคนผู้ต้องห้ามบวชโดยอาการไม่สมควรมี ๒ คือ :-

๑. บางพวกไม่ได้รับบรรพชา.
๒. บางพวกห้ามไม่ได้รับอุปสมบท.

พวกที่ถูกห้ามไม่ได้รับบรรพชา มี ๘ พวก คือ :-

๑. คนมีโรคอันจะติดต่อกันเป็นต้น คือโรค ๕ อย่าง มีโรคเรื้อน

เป็นอาทิ.

๒. คนมีอวัยวะบกพร่อง คือมีมือเท้าขาดเป็นต้น.
๓. คนมีอวัยวะไม่สมประกอบ คือมีมือเป็นแผ่นเป็นต้น.
๔. คนพิการ คือคนตาบอดตาใสเป็นต้น.
๕. คนทรพล คือคนแก่ง่อนแง่นเป็นต้น.
๖. คนมีเกี้ยวข้อง คือคนอันมารดาบิดาไม่ได้อนุญาตเป็นต้น.
๗. คนเคยถูกลงอาญาหลวง มีหมายปรากฏอยู่ คือคนถูกเขียนหลังลายเป็นต้น.
๘. คนประทุษร้ายความสงบ คือโจรผู้ร้ายที่ขึ้นชื่อ โด่งดังเป็นต้น.

พวกที่ถูกล่ามไม่ให้อุปสมบท มี ๑๐ คือ :-

๑. คนไม่มีอุปัชฌาย์.
๒. มีคนอื่นจากภิกษุเป็นอุปัชฌาย์.
๓. ถือสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์.
๔. ถือคณะเป็นอุปัชฌาย์.
๕. คนไม่มีบาตร.
๖. คนไม่มีจีวร.
๗. คนไม่มีทั้งบาตรทั้งจีวร.
๘. คนยืมบาตรเขามา.
๙. คนยืมจีวรเขามา.
๑๐. คนยืมทั้งบาตรทั้งจีวรเขามา.

บุรพกิจแห่งอุปสมบท มี ๑๑ คือ :-

๑. ให้บรรพชา.
๒. ขอนิสัย.
๓. ถี้อุปัชฌาย์.
๔. ขนานชื่อมครแห่งอุปสัมปทาเปกขะ.
๕. บอกนามอุปัชฌาย์.
๖. บอกบาตรจีวร.
๗. สั่งให้อุปสัมปทาเปกขะไปยื่นข้างนอก.
๘. สมมติภิกษุรูปหนึ่ง เป็นผู้ชักซ้อมอุปสัมปทาเปกขะถึงอันตรายิก-
กรรม.
๙. เรียกอุปสัมปทาเปกขะเข้ามาในสงฆ์.
๑๐. ให้ขออุปสมบท.
๑๑. สมมติภิกษุรูปหนึ่งสอบถามอุปสัมปทาเปกขะถึงอันตรายิกกรรม
ในสงฆ์.

การจัดภิกษุผู้สวดกรรมวาจาเป็นคูนั้น มีทางสันนิษฐาน ดังนี้ :-

- ก. ธรรมเนียมสวดอย่างอื่นมีสวดภาณวารเป็นต้น สวดทีละคู่.
- ข. สวดรูปเดียวอาจตกหล่น สวดคู่คงตกหล่นไม่พร้อมกัน เป็นอัน
ทานกันอยู่ในตัวเอง รูปหนึ่งพลาดเป็นลุ่ม.
- ค. เนื่องจากอุปสมบทคราวละคู่ รูปหนึ่งสวดกรรมวาจาสำหรับ
อุปสัมปทาเปกขะรูปหนึ่ง.

ปัจฉิมกิจ มี ๖ คือ :-

๑. วัดเงาแดดในทันใด.
๒. บอกประมาณแห่งฤดู.
๓. บอกส่วนแห่งวัน.
๔. บอกสังคีติ.
๕. บอกนิสสัย.
๖. บอกอภินิหารกิจ ๔.

เงาแดดนั้นปันเป็น ๒ ภาค คือ :-

๑. หายमानจฺฉายา เวลาที่มีเงาเสื่อม.
๒. วฑฺฒमानจฺฉายา เวลาที่มีเงาเจริญ.

กัณฑ์ที่ ๒๘

วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์

วิวาทาธิกรณ์ในบาลีแจกไว้ ๕ คู่ คือ :-

๑. วิวาทกันว่า นี่เป็นธรรม นี่ไม่เป็นธรรม.
๒. นี่เป็นวินัย นี่ไม่เป็นวินัย.
๓. นี่พระตถาคตเจ้าตรัสภายิตไว้ นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสภายิตไว้.
๔. นี่พระตถาคตเจ้าทรงประพฤติมา นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรง
ประพฤติมา.
๕. นี่พระตถาคตเจ้าทรงบัญญัติไว้ นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้.
๖. นี่เป็นอาบัติ นี่ไม่เป็นอาบัติ.
๗. นี่เป็นอาบัติเบา นี่เป็นอาบัติหนัก.
๘. นี่เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ นี่เป็นอาบัติหาส่วนเหลือไม่ได้.
๙. นี่เป็นอาบัติหยาบ นี่ไม่เป็นอาบัติหยาบคาย.

วิวาทมูลคือรากเง่าแห่งการเถียง มี ๒ คือ :-

๑. ผู้ก่อกำขึ้นด้วยปรารธนาดี คือเห็นแก่พระธรรมวินัย และมีจิต
สัมปยุตด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ.
๒. ผู้ก่อกำขึ้นด้วยปรารธนาเลว คือก่อกำขึ้นด้วยทิฏฐิมานะ แม้รู้ว่าผิดก็ขึ้น
ทำ และประกอบด้วยโทษ ๖ คู่ คือ :-

คู่ที่ ๑ เป็นผู้มักโกรธ เป็นผู้ถือโกรธ.

คู่ที่ ๒ เป็นผู้ลบหลู่ เป็นผู้ตีเสมอท่าน.

คู่ที่ ๓ เป็นผู้มีปกติอิสสา เป็นผู้มีปกติตระหนี่.

คู่ที่ ๔ เป็นผู้อวดดี เป็นผู้เจ้ามายา.

คู่ที่ ๕ เป็นผู้ปรารถนาลามก มีความเห็นผิด.

คู่ที่ ๖ เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน ถืออย่างแน่นแฟ้น รวม
เข้าในภาวะเป็นผู้มีจิตสัมปยุตด้วย โลภะ โทสะ โมหะ.

วิวาทาธิกรณเรื่องใหญ่ ๆ ท่านนำมากล่าวไว้ ๓ เรื่อง

คือ :-

๑. เรื่องพระธรรมกถึกกับพระวินัยธร เรื่องนี้จัดเข้าในเภทกรวัตตุ

ที่ ๒ และที่ ๖ ระวังด้วยยอมกันเอง.

๒. เรื่องภิกษุชาววัชชีบุตรกล่าววัตตุ ๑๐ ประการ เรื่องนี้จัดเข้าใน

คู่ที่ ๒ สงฆ์ระวังตามลำพังด้วยการชี้ขาด.

๓. เรื่องเคียรถีย์ปลอมบวชในพระศาสนา เรื่องนี้จัดเข้าในคู่ที่ ๑

ระวังด้วยอำนาจอาณาจักร.

วัตตุ ๑๐ ประการ (โดยย่อ) คือ :-

๑. เรื่องเกลือในแขนง (สิงคิโลณกปฺป).

๒. เรื่องสองนิ้ว (ทวงคุลิกปฺป).

๓. เรื่องเข้าละแวกบ้าน (คามนุตรกปฺป).

๔. เรื่องอาวาส (อาวาสกปฺป).

๕. เรื่องอนุมัติ (อนุมติกปฺป).

๖. เรื่องเคยประพาศติมา (อาจิณณกปฺป).
๗. เรื่องไม่ได้กวน (อมถิตกปฺป).
๘. เรื่องสุราอย่างอ่อน (กปฺปติ ชโลคิ ปาตุ).
๙. เรื่องผ่านสีทันนะ (กปฺปติ อทสกํ นิสีทน).
๑๐. เรื่องเงินทอง (ชาตฺรุปรชต).

วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์ครั้งที่ ๒ คือประชุมภิกษุชาวปาจีนและชาวปาฐาที่วาลุการาม เมืองไพศาลี เลือกภิกษุฝ่ายละ ๔ รูป คือ :-

ภิกษุฝ่ายปาจีน ๔ รูป คือ :-

๑. พระสัพพกามี.
๒. พระสาฬหะ.
๓. พระขุชชโสภิต.
๔. พระวาสภกามี.

ภิกษุฝ่ายปาฐา ๔ รูป คือ :-

๑. พระเรวตะ.
๒. พระสัมภุตะ สาณวาสี.
๓. พระยศ กากัณทกบุตร.
๔. พระสุมนะ.

ทางป้องกันวิวาทาธิกรณ์ในส่วนธรรมและวินัย พระศาสดาและพระสาวกได้ทำมา มี ๓ ทาง คือ :-

๑. ได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ อันระบุดึงหัวใจพระศาสนาในที่ประชุมสงฆ์เนื่อง ๆ.

๒. ได้ทรงตั้งธรรมเนียมทำสังฆอุโบสถ ด้วยสวดปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน.

๓. พระสาวกได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัย ตั้งไว้เป็นแบบแผนเป็น
คราว ๆ มา.

วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์ มี ๒ คือ :-

๑. สัมมุขาวินัย วิธีระงับต่อหน้า.
๒. เขภยยติกา วิธีระงับเป็นไปตามข้างมาก.

สัมมุขาวินัย มี ๓ วิธี คือ :-

๑. ด้วยการตกลงกันเอง.
๒. ด้วยการตั้งผู้วินิจฉัย.
๓. ด้วยอำนาจแห่งสงฆ์.

(๑) วิธีระงับด้วยการตกลงกันเองสงเคราะห์ด้วยองค์ ๔

คือ :-

๑. สงฆสมมุขตา ความเป็นต่อหน้าสงฆ์.
๒. ฆมสมมุขตา ความเป็นต่อหน้าธรรม.
๓. วินยสมมุขตา ความเป็นต่อหน้าวินัย.
๔. ปุคคสมมุขตา ความเป็นต่อหน้าบุคคล.

(แต่เสด็จ ฯ เข้าพระทัยว่า สงฆสมมุขตา ไม่มีในวินัยนี้).

ผู้ที่ถูกเลือกให้เป็นผู้วินิจฉัย เมื่อตนอาจวินิจฉัยควรให้ผู้เลือก

ปฎิญา ๒ ข้อก่อน คือ :-

๑. จะแจ้งข้ออธิกรณ์นั้นตามจริง.

๒. จักยอมรับความวินิจฉัยอันชอบแก่ธรรมวินัยและสัตตสุตตสนัน.

(๒) วิธีระงับด้วยการตั้งผู้วินิจฉัย

สงเคราะห์ด้วยองค์ ๓ เว้น สงฆสมมุขตา บ้าง ด้วยองค์ ๔ บ้าง,
(แต่เสด็จ ฯ ทรงเห็นว่า สงฆสมมุขตา ไม่น่าได้ในอริการนี้).

(๓) วิธีระงับด้วยอำนาจแห่งสงฆ์ คือ :-

๑. สงฆ์เห็นภิกษุบางพวกประพฤติผิดแผกออกไป ไม่เห็นชอบด้วย
ร่วมใจกันเข้าประชุมเป็นสงฆ์วินิจฉัยข้อที่แผกกันนั้นว่าผิด ด้วย
อาณาสงฆ์.
๒. มีภิกษุเป็นคู่วิวาท แม้เธอจะไม่มอบให้วินิจฉัย เห็นแก่พระธรรม
วินัย ซ้ำขาดข้อที่ผิดด้วยอาณาสงฆ์ก็ได้.
สัมมุขาวินัยนี้ สงเคราะห์ด้วยองค์ ๓ เว้น ปุคคลสมมุขตา บ้าง
ด้วยองค์ ๔ บ้าง.

ภิกษุผู้ซึ่งสงฆ์ควรมอบอริการให้แยกไปวินิจฉัย (วิธีนี้เรียก
อุพพาหิกา) ควรประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ :-

๑. เป็นผู้มึนศีล.
๒. เป็นพหูสูต.
๓. เป็นผู้ทรงพระปาฏิโมกข์.
๔. เป็นผู้มั่นในพระวินัย ไม่คลอนแคลน.
๕. เป็นผู้อาจชี้แจงให้คู่วิวาทเข้าใจและให้เลื่อมใส.
๖. เป็นผู้ฉลาดเพื่อยังอริการอันเกิดขึ้นให้ระงับ.
๗. รู้เรื่องอริการ.

๘. รู้เหตุเกิดอธิกรณ์.
๙. รู้การตัดอธิกรณ์.
๑๐. รู้ทางตัดอธิกรณ์.

เขุยยสิกขา

ภิกษุผู้ควรที่จะสมมติให้เป็นผู้จับสลากต้องประกอบด้วยองค์ ๕

คือ :-

๑. ไม่ถึงอกติ ๔ อย่าง นับเป็น ๔ องค์.
๒. รู้จักสลากที่เป็นอันจับและไม่เป็นอันจับเป็นองค์หนึ่ง.

วิธีให้จับสลาก มี ๓ คือ :-

๑. ปกปิด.
๒. กระทบบอก.
๓. เปิดเผย.

เขุยยสิกขาไม่ควรใช้ในเรื่องเหล่านี้ คือ :-

๑. ไม่ควรใช้ในเรื่องเล็กน้อยที่ไม่ไปถึงไหน.
๒. ไม่ควรใช้เพื่อสนับสนุนมติอันไม่เป็นธรรม.
๓. ไม่ควรใช้เพื่อแยกสงฆ์ออกเป็นพวก.

การให้จับสลากแม้ในเรื่องที่สมควร หากให้จับโดยวิธีมิชอบเหล่านี้ใช้ไม่ได้ คือ :-

๑. ให้จับด้วยอาการผิดระบอบ คือเมื่อภิกษุยังไม่พร้อมกัน.
๒. เธอทั้งหลายไม่ได้จับตามมติ.

กัณฑ์ที่ ๒๕

วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์

เรื่องที่จัดว่ามีมูล ๓ คือ :-

๑. เรื่องที่ได้เห็นเอง.
๒. เรื่องที่ได้ยินเอง หรือมีผู้บอกและเชื่อว่าเป็นจริง.
๓. เรื่องที่รังเกียจโดยอาการ.

ภิกษุผู้จะว่าอรรถคดีในเมื่อเห็นพร้อมด้วยองค์ ๕ จึงควรว่า
องค์ ๕ นั้น คือ :-

๑. เป็นกาลอันสมควร.
๒. เป็นเรื่องจริง (หรือแน่ใจว่าเป็นอย่างนั้น).
๓. จักได้ภิกษุผู้เคยเห็นกันผู้เคยพบกันเข้าเป็นฝ่าย โดยธรรมโดยวินัย.
๕. ความยุ่งยงตลอดถึงความแตกแห่งสงฆ์ มีการนั้นเป็นเหตุจักไม่มี.

ภิกษุผู้จะเป็นโจทก์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ คือ :-

๑. จักพูดโดยกาละ จักไม่พูดโดยอกาละ.
๒. จักพูดด้วยคำจริง จักไม่พูดด้วยคำเท็จ.
๓. จักพูดด้วยคำสุภาพ จักไม่พูดคำหยาบ.
๔. จักพูดด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่พูดด้วยคำไร้ประโยชน์.
๕. จักมีเมตตาจิตพูด จักไม่เพ่งโทษพูด.

อีกประการหนึ่ง พึงทำไว้ในใจซึ่งธรรม ๕ คือ :-

๑. ความการุญ.
๒. ความหวังประโยชน์.
๓. ความเอ็นดู.
๔. ความออกจากอาบัติ.
๕. ความทำวินัยเป็นเบื้องต้น.

การโจท มี ๒ คือ :-

๑. โจทด้วยกาย.
๒. โจทด้วยวาจา.

ผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ มีรวม ๓ คือ :-

๑. สงฆ์ (สำหรับเรื่องสลักสำคัญ).
๒. คณะ (สำหรับเรื่องไม่สำคัญนัก).
๓. บุคคล (สำหรับเรื่องเล็กน้อย).

ภิกษุผู้จะเข้าสู่วินิจฉัย ควรประพฤติ ดังนี้ :-

๑. พึงเป็นผู้เจียมตน.
๒. พึงเป็นผู้รู้จักที่นั่ง (ไม่เบียดพระเถระ ไม่กีดภิกษุผู้อ่อนกว่า).
๓. พึงนั่งอาสนะอันสมควร.
๔. ไม่พึงพูดเรื่องต่าง ๆ.
๕. พึงรักษาคุณสมบัติภาพ.

คำขอโอกาสของโจทก์ต่อจำเลย

" กโรตุ เม อายสุมา โอกาสี อหนุตี วตุตุกาโม "

ขอท่านจงทำโอกาสแก่ข้าพเจ้า ๆ ใครจะกล่าวกะท่าน.

คำให้โอกาสต่อโจทก์

" กโรมิ อายสุมโต โทกลี "

ข้าพเจ้าทำโอกาสแก่ท่าน.

ภิกษุผู้พร้อมด้วยองค์ ๕ ขอให้ทำโอกาส ไม่ควรทำ องค์ ๕ นั้น คือ :-

๑. เป็นผู้มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์.
๒. เป็นผู้ประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์.
๓. เป็นผู้มิอาจชำระไม่บริสุทธิ์.
๔. เป็นผู้เวลาไม่ฉลาด.
๕. ถูกชักเข้าไม่อาจให้คำตอบข้อที่ถูกชัก.

องค์ ๕ อีกประเภทหนึ่ง คือ :-

๑. เป็นอลัชชี.
๒. เป็นผู้พาล.
๓. เป็นผู้มิใช่ปกติตัดตะ.
๔. เป็นผู้มึนปรารถนาในอันกำจัดกล่าว.
๕. หาใช่ผู้มีปรารถนาในอันให้ออกจากอาบัติกล่าวไม่.

ถ้าจำเลยยอมทำโอกาสมาแต่ต้น พึงพิจารณา ลักษณะโจทก์ ว่าต้องด้วยลักษณะกัณหปักข์ ดังต่อไปนี้หรือไม่ คือ :-

๑. เป็นผู้พร้อมด้วยองค์ ๕ ประการ คือ เป็นอลัชชี เป็นผู้พาล เป็นผู้มิใช่ปกติตัดตะ เป็นผู้มึนปรารถนาในอันกำจัดกล่าว หาเป็นผู้มิ

ปรารถนาให้ออกจากอาบัติกล่าวไม่.

๒. เป็นผู้มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ เป็นผู้มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ เป็นผู้มีความประพฤติทางใจไม่บริสุทธิ์ เป็นผู้ใช้เวลาไม่ฉลาด เป็นผู้ทำการยุ่งยิงและการทะเลาะ.

(ถ้าโจทก์พร้อมด้วยองค์อย่างนี้ ยกฟ้องของโจทก์เสีย และถ้าโจทก์ของโจทก์ไม่มีมูล ก็ยกฟ้องเช่นเดียวกัน).

ถ้าภิกษุผู้สมควรได้รับเลือกให้เป็นผู้พิจารณา คือผู้ชักความมีลักษณะ ๔ คือ :-

๑. เป็นผู้มีความคิด เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงปาฏิโมกข์ เป็นผู้อาจเพื่อชี้แจงให้คู่ความเข้าใจและให้เลื่อมใส.
๒. เป็นผู้มีความสามารถบริสุทธิ์ วจีสมาจารบริสุทธิ์ อาชีวะบริสุทธิ์ เป็นบัณฑิตฉลาดเฉลียว อาจชี้แจงข้อที่ถูกซักถาม.
๓. รู้วัตถุ รู้นิทาน รู้พระบัญญัติ รู้บทที่ตกภายหลัง รู้คลองแห่งคำอันเข้าอนุสนธิ์กันได้.
๔. รู้ธรรม รู้วินัยกับทั้งอนุโลม เป็นผู้ฉลาดในฐานะและอฐานะ คือ เหตุที่อาจเป็นไปได้และไม่อาจเป็นไปได้ เป็นผู้ฉลาดในอรรถและพยัญชนะเบื้องต้นเบื้องต้นปลาย (ที่สมกันหรือแย้งกัน) เป็นผู้ฉลาดในวินิจฉัย.

ภิกษุอันสงฆ์เลือกให้เป็นผู้พิจารณานั้น พึงมีลักษณะดังต่อไปนี้ :-

พึงเป็นผู้หนัก (คือเคารพ) ในสงฆ์ ไม่พึงเป็นผู้หนักในบุคคล

พึงเป็นผู้หนักในพระสัทธรรม ไม่พึงเป็นผู้หนักในอามิส พึงเป็นผู้เป็น
ไปตามอำนาจแห่งคติ ไม่พึงเป็นผู้เห็นแก่บริษัท พึงเป็นผู้รู้จักที่นั่ง
พึงนั่ง ณ อาสนะของตน ทอดตาชั่วแอก เฟ่งเนื้อความ ไม่ลุกจาก
อาสนะไปข้างไหน ไม่พึงเสพทางเสียบ ไม่พึงพูดส่ายคำ (หรือส่ายแขน)
พึงเป็นผู้ไม่พูดพล่อย เป็นผู้พูดมีที่สุด พึงเป็นผู้ไม่ลุกถน เป็นผู้ไม่
ผลุนผลัน พึงเป็นผู้ไม่ผูกเวร เป็นผู้ไม่ขัดเคือง พึงเป็นผู้ไม่คุดัน
เป็นผู้อดได้ต่อถ้อยคำ พึงเป็นผู้มีเมตตาจิต เป็นผู้คิดเอ็นดูเพื่อประ-
โยชน์ พึงเป็นผู้มีกรุณา เป็นผู้ชวนชวายเป็นประโยชน์ พึงรู้จักตน
พึงรู้จักท่าน พึงสังเกตโจทก์ พึงสังเกตจำเลยว่าเป็นผู้เช่นไร เป็นผู้
ประหมาพึงพูดเอาใจให้รำเริง เป็นผู้ขลาดพึงพูดปลอม เป็นผู้คุพึง
ห้ามเสียบ เป็นผู้ไม่สะอาด (โดยความประพฤติ) พึงคัดเสียบ เป็นผู้
ตรงพึงประพฤติต่อด้วยความอ่อนโยน ไม่พึงถึงฉันทาคติ โทสาคติ
โมหาคติ ภยากติ พึงวางตนเป็นกลางทั้งในธรรมทั้งในบุคคล เมื่อ
ชักพึงชักโดยกาล ไม่พึงชักโดยอกาล พึงชักด้วยคำจริง ไม่พึงชักด้วย
คำเท็จ พึงชักด้วยคำสุภาพ ไม่พึงชักด้วยคำหยาบ พึงชักด้วยคำ
ประกอบด้วยประโยชน์ในคดี ไม่พึงชักด้วยคำไร้ประโยชน์ พึงเป็น
ผู้มีเมตตาจิตชัก ไม่พึงเป็นผู้เฟ่งโทษ (เช่นน้อมใจเชื่อว่าจำเลยทำผิด
จริงหรือโจทก์ใส่ความ) ไม่พึงเป็นผู้กระชบที่หู ไม่พึงขำเลียงดู ไม่
พึงขยิบตา ไม่พึงเลิกคิ้ว ไม่พึงชะเง้อศีรษะ ไม่พึงทำอาการแห่งมือ
(คือใช้ใบ้) ไม่พึงแสดงปลายนิ้วมือในขณะที่ชัก พึงกำหนดข้อความ
อันสองฝ่ายกล่าวมิให้ตกหล่น ไม่พึงแซมข้อความอันเขาไม่ได้กล่าว

พึงจำถ้อยคำอันเข้าประเด็นไว้เป็นอย่างดี โดยนัยนี้ พึงกำหนดรู้ผู้
โจทก์โจทโดยธรรมหรือโดยอธรรม พึงกำหนดรู้ผู้ถูกโจทโดยธรรม
หรือโดยอธรรม ตามที่ได้รับสารภาพแล้วให้ทำตามปฎิญา.

อนึ่ง มีข้อที่แปลกอยู่ ท่านห้ามไม่ให้ถามอุปัชฌาย์ อาจารย์
สังฆวิহারิก อันเตวาสิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมอาจารย์ และมีให้ถามถึง
ชาติ ชื่อโคตร อาคมคือปริยัติที่เรียน กุล ประเทศ ชาติภูมิ เพราะความ
รักหรือความชังจะพึงบังเกิดขึ้นในเมื่อได้รู้เรื่อง เป็นทางถึงอกติ ๔.

จำเลยพึงตั้งอยู่ในธรรม ๒ ประการ คือ :-

๑. ให้การตามความจริง.
๒. ไม่ขุ่นเคือง.

ถ้าจำเลยปฎิญาเป็นธรรม คือ สมเรื่อง สมราว สมเหตุสมผล
พึงให้ทำตามปฎิญา อย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมณะ ๒ คือ :-

๑. สัมมุขาวินัย.
๒. ปฎิญาตกระณะ.

สัมมุขาวินัยในอธิการนี้พร้อมด้วยองค์ ๔ คือ :-

๑. สงฆาสมมุขตา.
๒. ฆมมสมมุขตา.
๓. วินยสมมุขตา.
๔. ปุคคลสมมุขตา.

ถ้าคำปฎิญาของจำเลยไม่เป็นธรรม หรือแบ่งรับเบาลงมา

แต่มีคำพยานเป็นหลักฐาน ควรฟังได้ว่าจำเลยผิดหนักกว่าที่ปัญญา
ฟังปรับจำเลยตามคำพยานนั้นได้ อย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วย
สมณะ ๒ คือ :-

๑. สัมมุขาวินัย.

๒. ตัสสปาปิยสีกา.

ถ้าจำเลยปฏิเสธ ผู้พิจารณาฟังซักถามถึงเรื่องอันจำเลยทำถึงวิบัติ
อาบัติอัยยาจารย์อันเนื่องมาแต่เรื่องนั้น ฟังซักถามถึงรูปพรรณสัณฐาน
ของผู้ทำ อิริยาบถและอาการเมื่อกำลังทำ ฟังซักถามถึงกาลอันต่างโดย
ปี เดือน วัน เวลา ฟังซักถามถึงฐานที่และทิศที่ทำโดยสมควรแก่เรื่อง
ที่โจทก์ว่าให้เห็นเองและได้ฟังเอง ฟังซักถามถึงชื่อผู้บอกคำและ
เหตุให้บอก ประกอบกับกาลและฐานที่ ๆ เขาบอก โดยสมควรแก่
เรื่องที่โจทก์ว่ามีผู้บอก ฟังซักถามถึงอาการทำให้เกิดรังเกียจอันได้
เห็นหรือได้ฟัง ประกอบกับลักษณะอันกล่าวแล้ว โดยสมควรแก่
เรื่องที่โจทก์ตั้งรังเกียจ.

วิธีซักถามจำเลย ท่านมิได้แสดงไว้ แต่ฟังซักโดยนัยนั้นเป็นต้น
ว่าซักถามถึงฐานที่อยู่ในวันเวลาที่โจทก์กล่าวหา.

คำบาลีว่า " เห็นสมด้วยเห็น, เห็นเทียบกันได้กับเห็น, เห็นยันกัน
ไม่เข้ากัน ๆ ล ๆ พระมติของสมเด็จพระเจ้าว่าคำนี้แสดงลักษณะคำพยานที่
ควรฟังได้หรือมิได้ ข้อว่าเห็นสมด้วยเห็นนั้น เช่น โจทก์หาว่าได้เห็น
จำเลยทำการละเมิดอย่างนั้น ๆ พยาน โจทก์เบิกความสมกันโดยอาการวัน

เวลาฐานที่และอื่น ๆ ไม่มีข้อแตกต่าง คำพยานมีลักษณะอย่างนี้ควรฟังได้ ข้อว่าเห็นเทียบกันได้กับเห็นนั้น เช่นพยานโจทก์เบิกความสมโดยใจความ แต่แตกต่างบ้างโดยพลความอันไม่สำคัญ คำพยานมีลักษณะเช่นนี้ควรฟังได้เหมือนกัน ข้อว่าเห็นยันกัน ไม่เข้ากันนั้น เช่นพยานโจทก์เบิกความแตกต่างจากคำของโจทก์โดยใจความสำคัญ หรือคำของพยานผู้นั้นเอง ในเมื่อถูกซัก เบิกต้นกับปลายไม่สมกัน คำพยานมีลักษณะอย่างนี้ไม่ควรฟังโดยแท้ คำจำเลยกับพยานของจำเลย ก็ฟังต้นนิชฐานโดยลักษณะอย่างเดียวกัน และคำพยานในฝ่ายเดียวกันสนับสนุนกันหรือหักล้างกัน ก็ฟังรู้โดยลักษณะนั้น แม้คำพยานฝ่าหมากเช่นคำพยานฝ่ายจำเลยเบิกสมมาข้างโจทก์ และคำพยานฝ่ายโจทก์เบิกสมไปข้างจำเลย ควรฟังได้ตามลักษณะนี้เหมือนกัน.

พระมติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ว่า บท " สวณีย์ " " ความเป็นผู้มีคำอันจะฟังกล่าว " " สวณีย์ " " คำอันจะฟังฟัง " ได้แก่การสืบพยานหรือคำพยาน.

เมื่อผู้พิจารณาทำคำวินิจฉัยแลลงแก่สงฆ์แล้ว สงฆ์ย่อมมีฐานะ ๒ อย่าง คือ :-

๑. สอดส่อง.
๒. รับรอง.

ทฤษฎาวิกัมม (ทำความเห็นให้แจ้ง คือแสดงความเห็นแย้ง)
อันชอบแก่ระเบียบนั้น ดังนี้ :-

๑. ทำความเห็นให้แจ้งในอาบัติ.
๒. ทำความเห็นให้แจ้งในอาบัติเป็นเทศนาคามินี.
๓. ทำความเห็นให้แจ้งในอาบัติอันยังไม่ได้แสดง.
๔. ไม่ทำความเห็นให้แจ้งพร้อมกัน ๔ รูป ๕ รูป.
๕. ไม่ทำความเห็นให้แจ้งด้วยนึกในใจ.
๖. ทำความเห็นให้แจ้งในสมานสังวาส.
๗. ทำความเห็นให้แจ้งในสำนักตั้งอยู่ในสีมาเดียวกัน.
๘. ทำความเห็นให้แจ้งในสำนักแห่งผู้เป็นปกติตตะ.

มีวิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ด้วยไม่ต้องพิจารณาอีก ๒ คือ :-

๑. จำเลยเป็นผู้มีสติโพบูลย์ คือเป็นพระอรหันต์ สงฆ์ประกาศให้สติ วินัยแก่ท่านแล้ว.
๒. จำเลยถูกใจทด้วยเรื่องที่ทำในคราวเป็นบ้า สงฆ์ประกาศให้อุมพห- วินัยแก่เธอแล้ว.

ผลร้ายของอนุวาทาธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วไม่รับระงับเสีย จักทำให้เสียศีลสามัญญตาและเสียสามัคคี เป็นทางแตกเป็นนानาสังวาสจนถึงเป็นนานานิกาย ฉะนั้น ผู้เป็นประธานสงฆ์พึงชวนขวยริบระงับเสีย.

กัณฑ์ที่ ๓๐

วิธีระงับอาปตตาทิกรณ์

อาปตตาทิกรณ์ย่อระงับในสำนัก ๒ คือ :-

๑. ระงับในสำนักบุคคล.
๒. ระงับเฉพาะในสำนักสงฆ์.

อาปตตาทิกรณ์ระงับในสำนักบุคคลด้วยสมณะ ๒ คือ :-

๑. สัมมาวาณีย์.
๒. ปฏิญญาตภระ.

สัมมาวาณีย์ในอธิการนี้พร้อมด้วยองค์ ๓ คือ :-

๑. ธรรมสมมุขตา.
๒. วินยสมมุขตา.
๓. ปุคคลสมมุขตา.

(ปุคคลสมมุขตา ได้แก่ภิกษุผู้แสดงและผู้รับอยู่พร้อมกัน).

อาปตตาทิกรณ์ระงับเฉพาะในสำนักสงฆ์นั้น แยกออกเป็น ๒

อย่างคือ :-

๑. ครุกาบัติที่ออกด้วยวุฒฐานวิธี.
๒. ลหุกาบัติที่แสดงด้วยติณวัตถารกวิธี.

วฏฐานวิธีนั้น มี ๔ อย่าง คือ :-

๑. ปรีวาส อยู่ใช้ (เท่าวันที่ปิด).
๒. มานัต นับ (ราตรี ๖ ราตรี).
๓. อัพทาน เรียกเข้า (หมู).
๔. ปฏิกัสนา กิริยาชักเข้าหาอบัติเดิม.

วฏฐานวิธีสำหรับอบัติที่ไม่ได้ปิด

การกล่าวคำขอมานัตโดยสมควรแก่อบัติที่ต้องนั้น คือ :-

๑. ถ้าต้องตัวเดียว ฟังขอเพื่ออบัติตัวเดียว.
๒. ถ้าต้องตั้งแต่ ๒ ตัวขึ้นไป ฟังขอประมวลจำนวนเพื่ออบัติ
นั้น.
๓. ถ้าต้องต่างวัตถุ ฟังขอประมวลวัตถุด้วยอบัติเหล่านั้น.

คำกล่าวเก็บวัตรดังนี้ :-

๑. มานตุตฺตํ นิกฺขิปามิ ข้าพเจ้าเก็บมานัต หรือ
๒. วตุตฺตํ นิกฺขิปามิ ข้าพเจ้าเก็บวัตร.

(ตามอรรถกถาณัฎฐว่าทั้ง ๒ อย่าง ว่าเก็บวัตรก่อนแล้วจึงว่าเก็บ
มานัตดังนี้ " วตุตฺตํ นิกฺขิปามิ มานตุตฺตํ นิกฺขิปามิ " ๓ หน).

คำกล่าวสมาทานวัตรเรียกว่าขึ้นวัตรดังนี้ :-

๑. มานตุตฺตํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าขึ้นมานัต หรือว่า
๒. วตุตฺตํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าขึ้นวัตร.

(ตามอรรถกถาณัฎฐว่าทั้ง ๒ อย่าง ว่าคำสมาทานมานัตก่อนแล้ว
จึงว่าคำสมาทานวัตร ดังนี้ " มานตุตฺตํ สมาทियามิ วตุตฺตํ สมาทियามิ "

ว่า ๓ คน).

รัตติเขต แปลว่าชาตราตรีแห่งมานัต มี ๔ คือ :-

๑. สหวาโส อยู่ร่วม.
๒. วิปวาโส อยู่ปราศ.
๓. อนาโรจนา ไม่บอก.
๔. อุเน คณ จรณิ ประพฤติในขณะอันพร่อง.

อนาโรจนานั้น มี ๒ คือ :-

๑. ไม่บอกการที่ตนประพฤติมานัตทุกวัน.
๒. ไม่บอกแก่ปกติตติกษุผู้ยังไม่ได้รับบอกในวันนั้น.

อาวาสที่อยู่ประพฤติมานัตอันเหมาะแก่กิจที่สำคัญ คือ การบอکنั้นประกอบด้วยลักษณะเหล่านี้ คือ :-

๑. ในอาวาสนั้นมีภิกษุน้อย.
๒. ห่างจากการไปมาของภิกษุอื่น.
๓. มีภิกษุมากพอรู้ได้.

(นอกจากนี้มีภิกษุเดียวที่จะอยู่ได้ตามลำพังรูปเดียว).

มีพระบัญญัติห้ามมานัตตจาริกภิกษุไม่ให้ยินดี คือเต็มใจรับการ อภิวัต การลูกรับ อัญชลิกรรม สามิจิกรรม การนำอาสนะมาให้ การนำที่นอนมาให้ การล้างเท้า การตั้งตั้งรองเท้า การตั้งกระเบื้อง เช็ดเท้า การรับบาตรจีวร การอุหลังในเวลาอาบน้ำของปกติตติกษุ ปรับอาบัติทุกกฏแก่ผู้ละเมิด.

ทรงอนุญาตให้มานัตตจาริกภิกษุทำกิจเหล่านั้น เป็นคู่กันตาม
แก่อ่อนพรรษา และทรงอนุญาตอุโบสถ ปวารณา ฝ่าวัสสิกสาฎิกา
การสละภักดิ์ การรับภักดิ์ ๕ อย่างนี้ ให้มานัตตจาริกภิกษุทำตามลำดับ
พรรษาแม้กับปกตัตตตะภิกษุ.

วัตรสำหรับมานัตตจาริกภิกษุอีกส่วนหนึ่ง จัดเป็นหมวด ๆ
ได้ดังนี้ :-

๑. ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงมีสามเณรไว้อุปฐาก ไม่
พึงรับสมมติเป็นผู้สอนภิกษุณี แม้ได้รับสมมติไว้แล้ว ไม่พึงสั่งสอน
ภิกษุณี.
๒. สงฆ์ให้มานัตเพื่ออาบัติใด ไม่พึงต้องอาบัตินั้นหรืออาบัตินอื่น
เช่นกัน หรืออาบัตินั้นเลวทรามกว่านั้น.
๓. ไม่พึงติกรรมนั้น ไม่พึงติภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรมนั้น ไม่พึงห้าม
อุโบสถ ไม่พึงห้ามปวารณา แก่ปกตัตตภิกษุ ไม่พึงทำความมีค่า
ไม่พึงเริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ไม่พึงยังภิกษุอื่นให้ทำโอกาสเพื่อโจทเธอ
ไม่พึงโจทภิกษุอื่น ไม่พึงยังภิกษุอื่นให้ให้การ ไม่พึงช่วยภิกษุ
ทั้งหลายให้สู้กันในอธิกรณ์.
๔. ไม่พึงไปข้างหน้า ไม่พืงนั่งข้างหน้า แห่งปกตัตตภิกษุ พึงพอใจ
ด้วยอาสนะสุดท้าย ด้วยที่นอนสุดท้าย ด้วยวิหารคือกุฎิสุดท้าย
(คือเป็นของเลวที่แจกทีหลัง).
๕. ไม่พืงมีปกตัตตภิกษุเป็นปุเรสมณะคือนำหน้า หรือเป็นปัจฉิมณะ
คือตามหลังเข้าไปสู่สกุล ไม่พืงสมาทานอรัญญิกธุคงค์ ไม่พืง

สมาทานปณทปาติภคungsk และไม่พึงให้เขานำบิณฑบาตมาส่ง เพราะปัจจัยนั้น ด้วยคิดว่าเขายารู้เรา.

๖. เป็นอาคันตุกะ (ไปสู่อาวาสอื่น) พึงบอก (การที่ตนประพฤติ มานัต) มีอาคันตุกะมาก็พึงบอก พึงบอกในอุโบสถ พึงบอกใน ปวารณา พึงบอกทุกวัน ถ้าอาพาธพึงสั่งทูตให้บอก.
๗. ไม่พึงออกจากอาวาสหรือจากถิ่นมิใช่อาวาสอันมีภิกษุ ไม่พึงไปสู่ อาวาสหรือถิ่นมิใช่อาวาสอันหาภิกษุมิได้ หรือมีภิกษุแต่เป็นนานา- สังกวาส เว้นแต่ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย พึงไปได้เฉพาะ อาวาสหรือถิ่นมิใช่อาวาสอันมีภิกษุเป็นสมานสังวาส ที่รู้ว่าอาจไป ถึงในวันนั้น.
๘. ไม่พึงอยู่ในที่มุ่งอันเดียวกัน ในอาวาสก็ดี ในถิ่นมิใช่อาวาสก็ดี กับด้วยปกติตตภิกษุ.
๙. เห็นปกติตตภิกษุเข้าแล้ว พึงลุกจากอาสนะ พึงเชิญให้นั่ง ไม่พึง นั่งบนอาสนะเดียวกันกับปกติตตภิกษุ เมื่อเธอนั่ง ณ อาสนะต่ำ ไม่พืงนั่ง ณ อาสนะสูง เมื่อเธอนั่ง ณ พื้นดิน ไม่พืงนั่ง ณ อาสนะ ไม่พืงจงกรมในที่จงกรมเดียวกันกับปกติตตภิกษุ เมื่อเธอจงกรม อยู่ในที่จงกรมต่ำ ไม่พืงจงกรมในที่จงกรมสูง เมื่อเธอจงกรม ณ พื้นดิน ไม่พืงจงกรมในที่จงกรม.
๑๐. กับภิกษุผู้อยู่ปริวาส กับภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม กับภิกษุผู้ ควรมานัต กับภิกษุผู้ประพฤติมานัตแก่กว่า กับภิกษุผู้ควรอัพทาน ไม่พืงอยู่ในที่มุ่งเดียวกัน ในอาวาสก็ดี ในถิ่นมิใช่อาวาสก็ดี

ไม่พึงนั่ง ณ อาสนะเดียวกัน เอนั่ง ณ อาสนะต่ำ ไม่พึงนั่ง ณ
อาสนะสูง เอนั่ง ณ พื้นดิน ไม่พึงนั่ง ณ อาสนะ ไม่พึงจงกรม
ในที่จงกรมเดียวกัน เมื่อเธอจงกรมอยู่ในที่จงกรมต่ำ ไม่พึงจงกรม
ในที่จงกรมสูง เมื่อเธอจงกรมอยู่ ณ พื้นดิน ไม่พึงจงกรมในที่
จงกรม.

หมวดที่ ๑ โดยใจความ ห้ามไม่ให้ทำการในหน้าที่ของเถระ
แม้เป็นเถระมีหน้าที่ทำการอย่างนั้นอยู่ ก็จำงดชั่วครว.

หมวดที่ ๒ ให้ตั้งอยู่ในความระมัดระวัง ตามจารีตของผู้ทำผิด
อย่างไร้ กาลังใช้กรรมอยู่ ไม่ควรทำความผิดอย่างนั้น หรืออย่างอื่น
อันคล้ายคลึงกันก็ดี ร้ายแรงกว่าก็ดี.

หมวดที่ ๓ ห้ามไม่ให้ถือสิทธิแห่งปกติตตภิกษุ.

๓ หมวดนี้ในบาลีนับรวมเป็นหมวดเดียวกัน.

หมวดที่ ๔ ห้ามสิทธิอันจะพึงถือเอาโดยลำดับพรรษา.

หมวดที่ ๕ ห้ามไม่ให้เช็ดตัว และให้ระวังเพื่อเป็นอย่างนั้น.

หมวดที่ ๖ ให้บอกประจันตัว (เป็นรัตติเจทด้วย).

หมวดที่ ๗ ห้ามวิปवास คือการอยู่ปราศจากสงฆ์ (เป็นรัตติ-
เจทด้วย).

(หมวดนี้ ในบาลีแยกเป็น ๓ คือ ห้ามไม่ให้ไปสู่ถิ่นอันหาภิกษุ
มิได้ ๑ มิภิกษุแต่เป็นนานาสังวาส ๑ ให้ไปเฉพาะถิ่นมิภิกษุเป็นสมาน-
สังวาส ๑ ในตอนหนึ่ง ๆ แจกออกเป็น ๓ วาระ คืออาวาส ๑ ถิ่น
มิใช่อาวาส ๑ ควบกันทั้งสองสถาน ๑ ทั้งถิ่นที่ออกไปทั้งถิ่นที่ไปสู่).

แบบประกอบนักธรรมเอก - อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม 3 - หน้าที่ 54

หมวดที่ ๘ ห้ามการสมโภชกับปกตัตตภิกษุ (เป็นรัตติเจทด้วย).

หมวดที่ ๙ ให้แสดงสามิจิตรรรมแก่ปกตัตตภิกษุก็มี ห้ามสมโภช
ก็มี (หมวดที่ ๘-๙ นี้ บาลีนับรวมเป็นหมวดเดียวกัน).

หมวดที่ ๑๐ ห้ามสมโภชกับภิกษุผู้ประพฤติวุฏฐานวิธีด้วยกัน แต่
มีข้อให้แสดงสามิจิตรรรมแก่เธอทั้งหลายด้วย.

วุฏฐานวิธีสำหรับอาบัติที่ปิด

ลักษณะปิดอาบัติมี ๑๐ ประการ จัดเป็น ๕ คู่ คือ :-

๑. เป็นอาบัติ และรู้ว่าเป็นอาบัติ.
๒. เป็นปกตัตตะ และรู้ว่าเป็นปกตัตตะ.
๓. ไม่มีอันตราย และรู้ที่ไม่มีอันตราย.
๔. อาจอยู่ และรู้ว่าอาจอยู่.
๕. ใครจะปิด และปิดไว้.

ภิกษุไม่ใช่ผู้ควรรับบอก มี ๒ พวก คือ :-

๑. ภิกษุนานาสังวาส.
๒. ภิกษุต้องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม.

ปริวาส มี ๓ ชนิด คือ :-

๑. ปฏิจันนปริวาส สำหรับอาบัติที่ปิด มีกำหนดนับวันได้เป็น
จำนวนเดียว.
๒. สโมธานปริวาส.
๓. สุตถันตปริวาส.

สโมธานปริวาสแจกออกเป็น ๓ คือ :-

๑. โธธานสโมธาน สำหรับอาบัติกว่าจำนวนเดียว มีวันปิดเสมอ
กัน ๑ ล ๑.
๒. อัคฆสโมธาน สำหรับอาบัติกว่าจำนวนเดียว มีวันปิดไม่เท่า
กัน ๑ ล ๑.
๓. มิสกสโมธาน สำหรับอาบัติต่างวัตถุกัน มีวันปิดเสมอกันก็มี
ไม่เสมอกันก็มี.

สุทนต์ปริวาสนั้น สำหรับอาบัติที่ต้องแล้วปิดไว้หลายคราวจน
จำจำนวนอาบัติและจำนวนราตรีที่ปิดไม่ได้เลยทีเดียว หรือจำได้บ้าง
แต่บางจำนวน.

สุทนต์ปริวาสจำแนกเป็น ๒ คือ :-

๑. จุฬสุทนต์ปริวาส สำหรับจำนวนอาบัติและจำนวนราตรีที่พอ
จำได้บ้าง.
๒. มหาสุทนต์ปริวาส สำหรับจำนวนอาบัติและจำนวนราตรีที่จำ
ไม่ได้เลยทีเดียว.

วิธีเป็นเครื่องกะสำหรับผู้จำจำนวนราตรีไม่ได้ มี ๒ คือ :-

๑. กะในเบื้องต้น.
๒. กะในเบื้องปลาย.

คำเก็บปริวาสว่า ดังนี้ :-

" ปริวาส นิกุขิปามิ " ข้าพเจ้าเก็บปริวาส หรือว่า

" วตุต นิกุขิปามิ " ข้าพเจ้าเก็บวัตร.

คำสมาทานปริวาส ว่าดังนี้ :-

" ปริวาส สมာทียามิ " ข้าพเจ้าขึ้นปริวาส หรือว่า

" วุตติ สมာทียามิ " ข้าพเจ้าขึ้นวัตร.

(โดยอรรถถกถาณัถ ว่าควบกัันทั้ง ๒ อย่างคจในมานัต).

รัตติเจทแห่งปาริวาสิกภิกษุ มี ๓ คือ :-

๑. สหวาโส อยู่รวม.

๒. วิปวาโส อยู่ปราศ.

๓. อนาโรจนา ไม่บอก.

มีพระบัญญัติห้ามปาริวาสิกภิกษุไม่ให้ยัันคือภิวาทเป็นต้นแห่ง ปกัตตตภิกษุ และมีพระพุทธานุญาตให้ทำสามีจิกรรมอย่างนั้นได้เฉพาะ คู่ และให้เข้าอุโบสถปวารณาได้กับสงฆ์เป็นต้น เช่นเดียวกับทรงห้าม และทรงอนุญาตแก่มานัตตจาริกภิกษุ.

วัตรสำหรับปาริวาสิกภิกษุก็เช่นเดียวกับสำหรับมานัตตจาริกภิกษุ แปลกกันแต่เพียงไม่ต้องบอกทุกวัน และมีภิกษุปกัตตตะแมร์ูปเดียว เป็นเพื่อไปที่อื่นได้ ฯ ล ฯ.

ภิกษุผู้ต้องอันตราบัติ ฟิงขอให้สงฆ์สวดชักเข้าหาอาบัติเดิม แล้วขอปริวาสหรือมานัต ตามเรื่องที่เป็นมา คือ :-

๑. ถ้าต้องอันตราบัติไม่ได้ปิดไว้ ในเวลากำลังประพฤติมานัต เพื่อ ปฏิจันนนาบัติ หรือในเวลาประพฤติมานัตแล้วเป็นอัพภานารหะ

ฟังขอปฏิกัสนา เมื่อสงฆ์สวดปฏิกัสนาแล้ว ฟังขอมานต์เพื่อ
อंत्रาบัติ.

๒. ถ้าต้องอंत्रาบัติไม่ได้ปิดไว้ ในเวลากำลังอยู่ปริวาสหรือในเวลา
อยู่ปริวาสแล้วเป็นมานต์ตารหะ ฟังขอปฏิกัสนา เมื่อสงฆ์สวด
ปฏิกัสนาแล้ว ฟังอยู่ปริวาสตั้งต้นไปใหม่ เสร็จแล้วฟังขอมานต์
เพื่ออาบัติเดิมและอंत्रาบัติประมวลกัน.
๓. ถ้าต้องอंत्रาบัติไม่ได้ปิดไว้ ในเวลาอยู่ปริวาสแล้ว ประพฤติ
มานต์อยู่ หรือในเวลาประพฤติมานต์แล้วเป็นอัphanารหะ ฟัง
ขอปฏิกัสนา เมื่อสงฆ์สวดปฏิกัสนาแล้ว ไม่ต้องอยู่ปริวาสซ้ำ
ฟังขอมานต์เพื่ออंत्रาบัติดูในแบบที่ ๑.
๔. ถ้าต้องอंत्रาบัติแล้วปิดไว้ ในเวลากำลังอยู่ปริวาส หรือใน
เวลาอยู่ปริวาสแล้วเป็นมานต์ตารหะหรือในเวลากำลังประพฤติ
มานต์ หรือในเวลาประพฤติมานต์แล้วเป็นอัphanารหะ ฟังขอ
ปฏิกัสนา เมื่อสงฆ์สวดปฏิกัสนาแล้ว ฟังขอสโมธานปริวาส
เพื่อประมวลอंत्रาบัติเข้ากับอาบัติเดิม.

ภิกษุผู้ประพฤติกฎฐานวิธีถูกต้องตามระเบียบแล้ว อาบัติคา-
ธิกรณ์ของเธอนั้นชื่อว่าระงับแล้วด้วยสมณะ ๒ คือ :-

๑. สัมมุขาวินัย.
๒. ปฏิญญาตกระณะ.

สัมมุขาวินัยในอธิการนี้ครบองค์ ๔ คือ :-

๑. สงฆสมมุขตา.
๒. ฐมสมมุขตา.
๓. วินยสมมุขตา.
๔. ปุคคลสมมุขตา.

วิธีระงับลหุกาบัติด้วยติณวัตถการวินัย

วิธีนี้จะใช้ได้ต่อเมื่อมีเหตุปรากฏขึ้น ๒ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทั้งหลายมากด้วยกันเกิดทะเลาะวิวาทกัน ต่างประพฤติ
อชฌาจารไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ต่างกล่าวซัดกัน.
๒. ถ้าจะปรับให้กันและกันแสดงอาบัติ อธิกรณ์นั้นจะพึงรุนแรงขึ้น.

เมื่อทำติณวัตถการวิธีแล้ว ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้พ้นจากอาบัติ

เว้นแต่อาบัติและบุคคกรวม ๔ คือ :-

๑. อาบัติที่เป็นโทษล่า.
๒. อาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์.
๓. ผู้แสดงความเห็นแย้ง.
๔. ผู้ไม่ได้อยู่ในที่นั้น.

อาปัตตาคาริณในเรื่องนี้ระงับด้วยสมณะ ๒ คือ :-

๑. สัมมุขาวินัย.
๒. ติณวัตถการกะ.

แบบประกอบนักธรรมเอก - อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม 3 - หน้าที่ 59

สัมมาวินัยในอธิการนี้ครบองค์ ๔ คือ :-

๑. สงฆสมมุขตา.
๒. ฐมสมมุขตา.
๓. วินยสมมุขตา.
๔. ปุคฺคตสมมุขตา.

(พระมติของเสด็จ ฯ ว่า น่าจะขาด " ปุคฺคตสมมุขตา ")

แบบประกอบนักธรรมเอก - อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม 3 - หน้าที่ 60

กัณฑ์ที่ ๓๑

กิจจาธิกรณ์และวิธีระงับ

เนื่องด้วยนิกะ

กิจจาธิกรณ์ มี ๔ คือ :-

๑. อปโลกนกัมม.
๒. ญัตติกัมม.
๓. ญัตติทุตติกัมม.
๔. ญัตติจตุตถกัมม.

การปกครองย่อมเป็นไปได้เพราะองค์ ๒ คือ :-

๑. นิกะ การข่ม.
๒. ปักะ การยกย่อง.

บุคคลผู้ควรแก่นิกะ มี ๒ พวก คือ :-

๑. ภิกษุ.
๒. คฤหัสถ์.

นิกหกรรมสำหรับทำแก้ภิกษุ มี ๖ คือ :-

๑. ตัชชนียกัมม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก้ภิกษุอันจะพึงขู่ (การตำหนิ).
๒. นิยสกัมม. กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ร้ายหรือว่าการถอดยศ.
๓. ปัพพานียกัมม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก้ภิกษุอันจะพึงไล่.
๔. ปฏิสารณียกัมม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก้ภิกษุอันจะพึงให้กลับไป.

๕. อุกเขปนียกัมม์ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงยกเสีย.
๖. ตัสสปาปิยสิกกัมม์ กรรมอันสงฆ์พึงทำ เพราะความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้บาป

(๑) ตัชชนียกัมม์

ถ้ามีภิกษุเป็นผู้ทำความทะเลาวิวาทก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ด้วยตนเองหรืออุกเขปนียกัมม์ให้ทำ สงฆ์เห็นสมควรจะนิคหะ พึงทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ.

วิธีทำตัชชนียกัมม์ที่สมบูรณ์ดังนี้ คือ :-

๑. พึงโจทภิกษุนั้นขึ้นก่อน.
๒. พึงให้เธอให้การ.
๓. พึงปรับอาบัติ.
๔. ภิกษุรูปหนึ่งผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศสงฆ์ บรรยายความนั้นและการที่สงฆ์ทำกรรมนั้นแก่เธอด้วยญัตติจตุตถกัมม์.
๕. การทำนั้นต้องด้วยลักษณะกรรมอันเป็นธรรม.

ลักษณะกรรมอันเป็นธรรมนี้ มี ๔ ข้อ คือ :-

๑. ทำต่อหน้าภิกษุนั้น ถามก่อนแล้วจึงทำ ทำตามปฏิญญา.
๒. ทำเพราะต้องอาบัติ และอาบัตินั้นเป็นเทศนาคามินี ยังไม่ได้แสดง.
๓. โจทก่อนแล้วจึงทำ ให้จำเลยให้การก่อนแล้วจึงทำ ปรับอาบัติแล้วจึงทำ.
๔. ทำโดยธรรม อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ.

ภิกษุพร้อมด้วยองค์ ๓ สงฆ์จำนง พึงทำตัชชนียกัมม์แก่

เธอได้ องค์ ๓ นั้นกล่าวไว้เป็น ๓ หมวด คือ :-

๑. เป็นผู้ทำการบาดหมาง เป็นผู้ทำความทะเลาะ เป็นผู้ทำการวิวาท
เป็นผู้ทำความอื้อฉาว เป็นผู้ทำอธิกรณ์ในสงฆ์ เป็นองค์อันหนึ่ง
เป็นพาลไม่ฉลาด มีอาบัติมาก มีมารยาทไม่สมควร เป็นองค์
อันหนึ่ง เป็นผู้คลุกคลีด้วยภคุหัตถ์ ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร
เป็นองค์อันหนึ่ง.
๒. เป็นผู้มีสีลวิบัติ เป็นผู้มื่อจารวิบัติ เป็นผู้มืทธิวิบัติ.
๓. กล่าวติเตียนพระพุทธ กล่าวติเตียนพระธรรม กล่าวติเตียน
พระสงฆ์.

(องค์ ๓ เหล่านี้ ไม่ต้องครบทั้งนั้น เพียงองค์หนึ่งก็ยกขึ้นเป็น
เหตุทำตักขณียกัมมได้).

องค์ที่เป็นใจความในหมวดที่ ๑ มี ๓ (นอกนั้นพลความ) คือ :-

๑. การก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์.
๒. ความเป็นผู้มีอาบัติมาก.
๓. การคลุกคลีด้วยภคุหัตถ์ ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร.

ภิกษุผู้ถูกลงตักขณียกัมมต้องประพฤติวัตร ดังนี้ :-

๑. ไม่พึงอุปสมบท คือไม่พึงรับเป็นอุปัชฌายะในกรรมนั้น ไม่พึงให้
นิสสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือไม่พึงบวชสามเณร ไม่พึง
รับสมมติเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี แม้ได้รับสมมติไว้แล้วก็ไม่พึงสั่งสอน.
๒. สงฆ์ทำตักขณียกัมมเพราะอาบัติใด ไม่พึงต้องอาบัตินั้น หรือ
อาบัตินั้นอันเช่นกัน หรืออาบัตินั้นเลวทรามกว่านั้น ไม่พึงติกรรม

นั้น ไม่พึงติภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรมนั้น.

๓. ไม่พึงห้ามอุโบสถ ไม่พึงห้ามปวารณาแก่ปกติภิกษุ ไม่พึงทำ
ความมีค่า ไม่พึงเริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ไม่พึงยังภิกษุอื่นให้ทำโอกาส
เพื่อโจทเธอ ไม่พึงโจทภิกษุอื่น ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การ ไม่
พึงช่วยภิกษุทั้งหลายให้สู้กันในอธิกรณ์.

(สงฆ์ได้ทำกรรมนี้แก่ภิกษุ ๒ รูป ชื่อปัจเจกอะ ๑ โโลหิตกะ ๑ เป็น
ครั้งแรก).

ลักษณะเป็นเหตุให้ระงับกรรมนั้น คือ :-

การประพฤติชอบ หายเยอหยิ่ง ประพฤติแก้ตัว หรือการ
ประพฤติวัตรอย่างเคร่งครัด.

วิธีระงับกรรมนั้น ดังนี้ :-

ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ทำผ้าอุตตราสงค์เฉียงบ่า ไหว้เท้า
ภิกษุผู้แก้ว่า นั่งกระหย่งประณมมือกล่าวคำขอระงับกรรมนั้น ๓ คาบ
ในลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถ พึงประกาศสงฆ์บรรยายความนั้น
และการที่สงฆ์ระงับกรรมนั้นด้วยญัตติจตุตถกัมม.

(๒) นียสกัมม

ถ้ามีภิกษุมีอาบัติมาก หรือคลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอัน
ไม่สมควร เป็นผู้ควรถูกนิคหะ สงฆ์พึงทำกรรมชื่อนี้แก่เธอปรับให้
ถือนิสัยอีก กรรมนี้สงฆ์ทำแก่เสขยสภภิกษุเป็นครั้งแรก.

วิธีทำ วัตรสำหรับประพฤติ ลักษณะแห่งการทำให้เป็นธรรมและ

ลักษณะเป็นเหตุทำเป็นเหตุระงับกับวิธีระงับกรรมนั้น เหมือนตัชชีย-
กัมม์ ต่างแต่เพียงกรรมวาจาอันบรรยายความไปตามเรื่อง.

(๓) ปัพพาทนียกัมม์

ถ้ามีภิกษุประทุษร้ายสกุลและประพตติลามก มีข่าวเชิงแซ่ สงฆ์
เห็นสมควรจะนิคหะ ฟังทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ.

วิธีทำตลอดถึงวิธีระงับกรรมนี้ เหมือนตัชชนียกัมม์ ต่าง
สักว่ากรรมวาจา และเพิ่มลักษณะเป็นเหตุทำเข้าอีก ๔ หมวด คือเล่น
กะนอน ๑ อนาคต ๑ ฅบถ้างพระบัญญัติ ๑ มิจฉาชีพ ๑ อันเป็นไป
ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทั้ง ๒ ทางก็ดี กรรมนี้สงฆ์ทำแก้ภิกษุ ๒ รูป
ชื่ออัสสชิ ๑ ปุณัพพสุกะ ๑ เป็นครั้งแรก.

(๔) ปฏิสารณียกัมม์

ถ้ามีภิกษุปากร้ายคำวาคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธ-
ศาสนา เป็นทายกอุปัฏฐากสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นทางจะยังคนผู้ยังไม่
เลื่อมใสมิให้เลื่อมใส จะยังคนผู้เลื่อมใสอยู่แล้วให้เป็นอย่างอื่นไปเสีย
สงฆ์เห็นสมควรจะนิคหะ ฟังทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ บังคับให้ไปมาเขา

วิธีทำเหมือนกรรมอื่น ต่างสักว่ากรรมวาจาและถ้าเธอไม่อาจ
ไปตามลำพัง ฟังสมมติภิกษุรูปหนึ่งเป็นอนุทูตไปด้วย.

วิธีสมมติภิกษุผู้เป็นอนุทูต คือ :-

๑. ฟังขอภิกษุนั้นให้รับ (ว่าจะเป็น) ก่อน.
๒. ประกาศสงฆ์ (คือสมมติภิกษุนั้น) ด้วยญัตติทุติยกัมม์.
ไปตามลำดับ ฟังสมมติภิกษุรูปหนึ่งเป็นอนุทูตไปด้วย.

หน้าที่แห่งอนุตตภิกษุ คือ :-

๑. เมื่อภิกษุนั้นขมาเขาตามลำพังไม่สำเร็จ ช่วยพูดเป็นส่วนตนหรือในนามของสงฆ์ (เพื่อให้เขายอม).
๒. รับอาบัติอันเธอแสดงต่อหน้าเขา.
๓. ให้ขมา.

ลักษณะเป็นเหตุทำกรรม ในบาลีกัมมขันธกะกล่าวไว้ ๒ หมวด ๆ ละ ๕ คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อใช้ลาก ขวนขวายเพื่อมิใช่ประโยชน์ ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งพวกกฤหัสถ์ คำว่าเปรียบเปรยเขา ยูงเขาให้แตกกัน.
๒. พุคฺติเตียนพระพุทฺธ พุคฺติเตียนพระธรรม พุคฺติเตียนพระสงฆ์ แก่พวกกฤหัสถ์ พุคฺคก พุคฺข่มเขา ยังความรับอันเป็นธรรมแก่เขา ให้คลายจากจริง.

ลักษณะอื่น วัตร และวิธีระงับเหมือนกรรมอื่น กรรมนี้สงฆ์ได้ทำแก่สุธรรมภิกษุผู้ดำจิตตคฤหบดีเป็นครั้งแรก.

(๕) อุกเขปนียกัมม

ถ้ามีภิกษุต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ เรียกว่าไม่เห็นอาบัติ หรือไม่ทำคืนอาบัติ หรือมีทิฐิบาปไม่ยอมสละ เป็นทางเสียศีล-สามัญญตาหรือทิฎฐิสามัญญตา สงฆ์เห็นสมควรจะนิคหะพึงทำกรรมชื่อนี้ ๓ สถาน ในเพราะสถานใดสถานหนึ่ง คือในเพราะไม่เห็นอาบัติ

หรือในเพราะไม่ทำคืนอาบัติ หรือในเพราะไม่สละทิล्लीบาป แก่เธอ ตามเรื่องของเธอ ยกเธอเสียจากการสม โภคกับสงฆ์.

วิธีทำและลักษณะแห่งกรรมที่เป็นกรรม กับลักษณะเป็นเหตุทำ เหมือนตัชชณียกัมม.

ส่วนวัตรสำหรับกรรมนี้ส่วน ๑ เหมือนสำหรับกรรมอื่น อีก ส่วน ๑ เพิ่มเข้าอีก จักแสดงส่วนที่เพิ่มเพื่อจำง่าย.

จัดเป็นหมวด ๆ ละ ๕ คือ :-

๓. ไม่พึงยินดีการกราบไหว้ การยี่นรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม การนำอาสนะมาให้ การนำที่นอนมาให้ การนำน้ำมาล้างเท้าให้ การตั้งม้ารองเท้าให้ การตั้งกระเบื้องเช็ดเท้าให้ การรับบาตรจีวร การอุทหลังให้เมื่ออาบน้ำ. ท่านแยกเป็น ๒ หมวด เกินอยู่ข้อหนึ่งในหมวดหลัง.
๔. ไม่พึงกำจัดภิกษุปกตัตตะ ด้วยสีลวิบัติ ด้วยอาจารวิบัติ ด้วยทิฎฐิวิบัติ ด้วยอาชีวิวิบัติ ไม่พึงยังภิกษุให้แตกกัน.
๕. ไม่พึงทรงธงแห่งคฤหัสถ์ ไม่พึงทรงธงแห่งเดียรถีย์ สองนี้คือ ไม่พึงนุ่งห่มอย่างเขา ไม่พึงคบพวกเดียรถีย์ พึงคบพวกภิกษุ พึงศึกษาสิกขาแห่งภิกษุ.
๖. ไม่พึงอยู่ในอาวาสกัถิ ในอนาวาสกัถิ ในอาวาสหรือในอนาวาสกัถิ มีเครื่องมุงเดียวกันกับภิกษุปกตัตตะ เห็นภิกษุปกตัตตะแล้ว พึงลุกจากอาสนะ ไม่พึงรุกรานคือไล่ภิกษุปกตัตตะจากข้างในกัถิ จากข้างนอกกัถิ แห่งวิหาร.

ลักษณะและวิธีระงับกรรมนั้นก็เหมือนกรรมอื่น ต่างสักว่ากรรม-
วจา. กรรมนี้สงฆ์ได้ทำเพราะไม่เห็นและเพราะไม่ทำคืนอาบัติ แก่
ฉันทนภิกษุเป็นครั้งแรก ได้ทำเพราะไม่สละทฐิบาปแก่อริกฐภิกษุ
เป็นครั้งแรก.

ในภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะเหล่านี้ ภิกษุอัสสชิและปุณฺพสุกะ
ผู้ถูกทำปัพพาทนียกัมม์ และอริกฐภิกษุ ผู้ถูกทำอุกเขปนียกัมม์
เพราะไม่สละทฐิบาป ไม่ประพฤติอ่อนน้อม สีกเสย กรรมนั้นจึงเป็น
อันไม่ได้ระงับ ส่วนภิกษุเหลือจากนั้นได้ประพฤติอ่อนน้อม สงฆ์ได้
ระงับกรรมนั้น.

(๖) ตัสสปาปิยสิกากัมม์

ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ซึ่งควรแก้ตัสสปาปิยสิกา-
กัมม์นั้น ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ :-

๑. ให้การกลับไปกลับมา ปฏิเสธแล้วกลับไปปฏิญญา ๆ แล้วกลับไปปฏิเสธ.
๒. พุตถลากไถล เพื่อกลบเกลื่อนข้อที่ถูกซัก.
๓. พุดมฺสาซึ่งหน้า.

หรือประกอบด้วยลักษณะเป็นเหตุให้ทำกรรม ๓ หมวด เหมือนให้
ตัชชนียกัมม์.

วิธีทำ ลักษณะกรรมอันเป็นธรรม วัตรสำหรับประพฤติ วิธี
ระงับ เหมือนตัชชนียกัมม์ (ที่เกี่ยวข้องกับกรรมวจา ฟังตัดแปลงกรรม-
วจาให้เข้าเรื่อง) สงฆ์ทำกรรมนี้แก่อุปวาฬภิกษุเป็นครั้งแรก.

คำว่าบาตรและหยาบาตร

ควรทำนิกะ (คำว่าบาตร) แก่คฤหัสถ์ผู้ประกอบด้วยโทษ

๘ ประการ คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภ แห่งภิกษุทั้งหลาย.
๒. ขวนขวายเพื่อมิใช่ประโยชน์แห่งภิกษุทั้งหลาย
๓. ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย
๔. คำว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย.
๕. ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน.
๖. กล่าวติเตียนพระพุทธร.
๗. กล่าวติเตียนพระธรรม.
๘. กล่าวติเตียนพระสงฆ์.

วิธีทำการคำว่าบาตร คือ :-

๑. ประชุมสงฆ์.
๒. ภิกษุรูปหนึ่งประกาศสงฆ์ด้วยญัตติทุติยกัมม.

ห้ามกบคฤหัสถ์เช่นนั้นด้วยการกบ ๓ คือ :-

๑. ไม่รับบิณฑบาตของเขา.
๒. ไม่รับนิมนต์ของเขา.
๓. ไม่รับไทยธรรมของเขา.

วิธีระงับการคว่ำบาตร คือ :-

ผู้นั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉลียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย
นั่งกระหย่งประณมมือ กล่าวขอการหยายบาตร ภิกษุรูปหนึ่งพึงประกาศ
สงฆ์เพื่อหยายบาตรให้แก่เขาด้วยญัตติทุติยกัมม์.

คฤหัสถ์ที่สงฆ์หยายบาตรแล้ว ภิกษุคบได้ สงฆ์ทำกรรมนี้แก่
เจ้าวัชตลิจฉวีเป็นครั้งแรก.

สงฆ์จะทำนิกะหะพึงตั้งอยู่ในองค์คุณ ๓ คุณ :-

๑. มตตณฺณตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ.
๒. กาลณฺณตา ความเป็นผู้รู้จักกาล.
๓. ปุคฺคณฺณตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล.

กัณฑ์ที่ ๓๒

สังฆเภทและสังฆสามัคคี

ภิกษุผู้อาจทำลายสงฆ์ประกอบด้วยองค์ คือ :-

๑. เป็นปกติตัดตะ.
๒. เป็นสมานสังวาส.
๓. อยู่ในสี่มาร่วมกัน.

ทางที่สงฆ์จะแตกกัน มีอยู่ ๒ คือ :-

๑. มีความเห็นปรารภพระธรรมวินัยแตกต่างกัน จนเกิดเป็นวิวาทาธิกรณ์
ขึ้น
๒. ความประพฤติไม่สม่ำเสมอ ยิ่งหย่อนกว่ากัน เกิดรังเกียจกัน
ขึ้น

สงฆ์จะแตกกันด้วยอาการ ๕ คือ :-

๑. ด้วยกรรม (ทำสังฆกรรม).
๒. ด้วยอุทเทส (สวดปาฏิโมกข์).
๓. กล่าวโวหาร (ตั้งญัตติ).
๔. ด้วยอนุสาวนา (ประกาศด้วยกรรมวาจา).
๕. ด้วยให้จับสลาก (ลงคะแนนชี้ขาด).

เรื่องสงฆ์แตกกันอันควรนำมาเล่าในที่นี้ ๕ คราว คือ :-

๑. พระเทวทัตต์กับพวกได้แตกจากคณะพระศาสดา.

๒. สงฆ์วัดโฆสิตาราม นครโกสัมพีแตกกัน.
๓. สงฆ์วัดอโศการาม กรุงปาฏลีบุตร ไม่ทำอุโบสถร่วมกัน.
๔. พระวัดอภัยคีรีวิหารกับพระวัดมหาวิหารแตกกัน.

สงฆ์แตกกันแล้วเกิดต่างเป็นนิกายใหญ่ ๒ คือ :-

๑. อุตตรนิกาย พวกฝ่ายเหนือ.
๒. ทักขิณนิกาย พวกฝ่ายใต้.

ทักขิณนิกายแยกออกไปอีกกำหนดตามสัญชาติ คือ :-

๑. สยามนิกาย.
๒. มรัมมิกาย.
๓. รามัญนิกาย.

(ส่วนลังกานิกายโดยสัญชาติมิได้แล้ว ที่ตั้งขึ้นใหม่ออกมาจากนิกายอื่นทั้งนั้น).

สยามนิกายแยกเป็น ๒ คือ :-

๑. มหานิกาย.
๒. ธรรมยุติกนิกาย.

มรัมมิกายแยกออกเป็น ๒ คือ :-

๑. จุลคัมภี.
๒. มหาคัมภี.

ในบัดนี้พระในลังกาแยกเป็น ๓ นิกาย คือ :-

๑. อุปาลิงศ์.

๒. มรัมวาศ์.

๓. รามัญวงศ์.

ฐานแห่งนानาสังวาส มี ๒ คือ :-

๑. ทำตนให้เป็นนานาสังวาสเอง.
๒. สงฆ์พร้อมเพรียงกันยกออกเสียจากสังวาส.

ฐานแห่งสมานสังวาส มี ๒ คือ :-

๑. ทำตนให้เป็นสมานสังวาสเอง.
๒. สงฆ์ระงับอุกเขป नियกัมมันเสย รับเข้าสังวาสตามเดิม.

ทางที่สงฆ์จะสามัคคีกันเข้าได้ มีอยู่ ๒ คือ :-

๑. วิวาธิกรณได้ระงับด้วยตกลงกันเอง หรือยอมรับวินิจฉัยของสงฆ์ อีกฝ่ายหนึ่ง หรือของภิกษุบางรูป.
๒. อาปัตตาทิกรณระงับด้วยติณวัตถารกวินัย.

สังฆสามัคคีควรทำเป็นกิจลักษณะ คือ :-

๑. ภิกษุทั้งมวลทั้ง ๒ ฝ่ายพึงประชุมกัน.
๒. ไม่พียงนำฉันทะของภิกษุใด ๆ.
๓. ภิกษุรูปหนึ่งหรือหลายรูป พึงสวดประกาศความสามัคคีแห่งสงฆ์ ด้วยกรรมวาจา ตามระเบียบแห่งความสามัคคีในลำดับแห่งการระงับวิวาธาทิกรณหรือแห่งติณวัตถารกวินัย.
๔. พึงทำสามัคคีอุโบสถ สวดปาฏิโมกข์.

กัณฑ์ที่ ๓๓

ปกิณณกะ

๑. การลาสิกขา

บุคคลผู้ควรรับปฏิญญาของภิกษุผู้ลาสิกขา มี ๒ คือ :-

๑. ภิกษุ.

๒. คนอื่นจากภิกษุ.

วัตถุคือเขตที่ควรอ้างถึงในคำปฏิญญา คือ :-

๑. ลาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สิกขา วินัย ปาฏิโมกข์ อุทเทส

อุปัชฌายะ อาจารย์ ศัทธิวิหาริก อันตวาสิก สมานุปัชฌายกะ

สมานาจริยกะ สพรหมจารี. เปล่งคำลา ๔ วัตถุนี้ได้อย่าง

หนึ่งสำเร็จความเข้าใจว่าลาความเป็นภิกษุ วัตถุ นอกนี้ไม่ขาดพอ ได้คำ

อื่นเข้าประกอบด้วยเป็นดี.

๒. ปริญาตนเป็นคฤหัสถ์ เป็นอุบาสก เป็นอารามิก เป็นสามเณร

เป็นเดียรถีย์ เป็นสาวกเดียรถีย์.

๓. ปฏิเสธความเป็นสมณะ ความเป็นสักยปุตติยะ.

๔. แสดงความไม่ต้องการหรือไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุเป็นเขตลาอย่างใด

อย่างหนึ่ง

การปฏิญญานั้น ต้องทำเป็นกิจลักษณะดังนี้ :-

๑. ทำด้วยตั้งใจเพื่อลาสิกขาจริง ๆ (ว่าเล่น ท่องคำลาหรือกล่าวโดยอาการแสดงวินัยกถา ไม่นับว่าลา).
๒. ปฏิญญาด้วยคำเด็ดขาด ไม่ใช่รำพึง ไม่ใช่ปรักปໍ ไม่ใช่อ้างความเป็นมาแล้วหรือจักเป็นข้างหน้า.
๓. ลั่นวาจาปฏิญญาด้วยตนเอง.
๔. ผู้ปฏิญญาเป็นคนปกติ ไม่ใช่บ้า ไม่ใช่ผู้เสียสติถึงเพื่อ ไม่ใช่ผู้กระสับกระส่ายเพราะทุกขเวทนาถึงไม่รู้ตัว ผู้รับปฏิญญาก็เป็นคนปกติเหมือนกัน ถ้าเป็นคน ๓ ประเภทนั้นใช้ไม่ได้.
๕. ผู้รับปฏิญญาเข้าใจคำนั้นในทันที.
(ปฏิญญาพร้อมด้วยจิต กาลประโยค บุคคล และความเข้าใจอย่างนี้ เป็นกิจลักษณะ).

คำปฏิญญาที่เด็ดขาดและไม่เด็ดขาดดังนี้ :-

๑. " สิกขํ ปจฺจกฺขามิ " ข้าพเจ้าลาสิกขา หรือว่า " คิหิตี มํ ชาเรถ " ท่านทั้งหลายจงทรงข้าพเจ้าไว้เป็นคฤหัสถ์ (นี้คำเด็ดขาด)
๒. " ยนฺนุนาหํ สิกขํ ปจฺจกฺเขยฺยํ " โฉนหนอเราพึงลาสิกขาเสียเถิด หรือว่า " ยนฺนุนาหํ คิหิ อสุตํ " โฉนหนอเราพึงเป็นคฤหัสถ์เสียเถิด (รำพึง).
๓. " สเจ สิกขํ ปจฺจกฺเขยฺยํ อนภริตี เม ปฏฺฐิสฺสุมฺเภยฺยํ " ถ้าเราลาสิกขาเสีย ความไม่ยินดีของเราจักสงบ หรือว่า " ยถิ คิหิ อสุตํ สุขํ ชีเวยฺยํ " ถ้าเราพึงเป็นคฤหัสถ์ เราพึงเป็นอยู่สบาย (ปรักปໍ).

๔. " สิกข์ ปจฺจุขาสี " ข้าพเจ้าลาสิกขาเสียแล้ว หรือว่า " คิหิ
อโหสิ " ข้าพเจ้าเป็นคฤหัสถ์เสียแล้ว (อ่างความเป็นมาแล้ว).
" สิกข์ ปจฺจุขิสฺสั " ข้าพเจ้าจักลาสิกขา หรือว่า " คิหิ ภวิสฺสั "
ข้าพเจ้าจักเป็นคฤหัสถ์ (อ่างความจักเป็นข้างหน้า).
(ข้อ ๒-๔ ไม่ใช่คำเด็ดขาด).

๒. นาสนา

บุคคลที่ทรงอนุญาตให้นาสนา มี ๓ คือ :-

๑. ภิกษุต้องอันเต็มวัตถุแล้ว ยังปฎิญาณตนเป็นภิกษุ.
๒. บุคคลผู้อุปสมบทไม่ขึ้น ได้รับอุปสมบทแต่สงฆ์.
๓. สามเณร.

ทรงอนุญาตให้นาสนาสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ :-

๑. เป็นผู้มักผลาญชีวิต.
๒. เป็นผู้มักขโมย.
๓. ประพฤติไม่เป็นพรหมจารี (เสพเมถุน).
๔. เป็นผู้มักพุดปด.
๕. เป็นผู้มักค้ำน้ำเมา.
๖. พุดติเตียนพระพุทธ.
๗. พุดติเตียนพระธรรม.
๘. พุดติเตียนพระสงฆ์.
๙. เป็นมิฉนาทิกฐิ.

๑๐. เป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณี.

นาสนา มี ๓ คือ :-

๑. ลิงคนาสนา ให้ฉิบหายจากเพศ.

๒. สัมภิกคนาสนา ให้ฉิบหายจากการกินร่วม.

๓. สัตถวาสนาสนา ให้ฉิบหายจากสัตถวาส.

๓. ทัณฑกกรรม

ทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์

อันเป็นโทษ ๕ คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลาภ แห่งภิกษุทั้งหลาย

๒. ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์แห่งภิกษุทั้งหลาย.

๓. ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย.

๔. คำว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย.

๕. ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน.

(พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่ สามเณรล่วงสิกขาบท ๕ เบื้อง
ปลาย พึงลงทัณฑกรรม ความไม่เอื้อเฟื้อในกิจวัตรอันจะพึงศึกษาเป็น
ฐานแห่งทัณฑกรรมได้เหมือนกัน).

การลงทัณฑกรรมในบาติและอรรถกถา คือ :-

๑. การกัก คือห้ามไม่ให้เข้าหรือห้ามไม่ให้ออก (บาติ).

๒. การใช้ให้ตักน้ำ ขนฟืน ขนทรายเป็นต้น (อรรถกถา).

ห้ามการลงทัณฑกรรมอย่างครุร้ายมีอาทิ คือ :-

๑. ให้นอนบนแผ่นหินอันร้อน.

๒. ทูนของหนักเช่นหินหรืออิฐบนศีรษะ.

๓. ให้แช่น้ำ.

บาลีมิได้แสดงไว้ชัดว่า การลงทัณฑกรรมสามเณรเป็นหน้าที่ของใคร ฉะนั้น ท่านจึงแนะนำไว้ดังนี้ คือ :-

๑. สามเณรทำองค์ ๕ ดังกล่าวในบาลี มีความผิดร้ายแรงอยู่ นำลงทัณฑกรรมเป็นการสงฆ์.

๒. สามเณรล่วงสิกขาบท ๕ ในเบื้องปลาย หรือทำเสียกิจวัตร ผู้ปกครองทำได้ โดยที่สุคเจ้าตัวเองขอให้ปรับเพื่อระงับวิปัติสาร เพราะการทำผิดก็ได้.

(ตามอรรถกถาณัย จะลงทัณฑกรรมแก่สัททวิหาริก และอันเตวาสิกเหมือนทำแก่สามเณรก็ควร).

๔. ประณาม

ได้แก่การตัดผู้ประพฤติมิชอบ ไม่คบด้วย.

ผู้ที่จะถูกประณามมี ๒ พวก คือ :-

๑. สหธรรมิก.

๒. คฤหัสถ์.

ผู้ทำการประณาม มี ๒ พวก คือ :-

๑. สงฆ์ (เช่นทำอุกเขปนียกัมม์ คำว่าบาตร พรหมทัณฑ์).

๒. บุคคล (เช่นอุปัชฌาย์ประณามสัททวิหาริก และอันเตวาสิก).